

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Соціально-гуманітарний факультет

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування ВННІЕ

ВОЛИЦЬКИЙ Богдан Олексійович

Сутність соціальної роботи та її педагогічний потенціал

спеціальність: 231 - Соціальна робота
освітньо-професійна програма - Соціальна робота

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи СРм-22

Б. О. Волицький

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ.....	6
1.1. Сутність, завдання та структура соціальної роботи.....	6
1.2. Інструментарій соціальної роботи: методи і прийоми.....	13
РОЗДІЛ 2 СПЕЦИФІКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА ЇЇ ПЕДАГОГІЧНА СКЛАДОВА.....	19
2.1. Аналіз суб'єктно-об'єктної взаємодії в системі професійної підготовки соціальних педагогів і працівників.....	19
2.2. Динаміка професійного становлення соціального педагога в умовах трансформації сучасного суспільства.....	30
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	40
ВИСНОВКИ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54

ВСТУП

Соціальна робота в Україні сьогодні проходить через період активних змін і розвитку. Це пояснюється тим, що в нашій країні одночасно діють дві протилежні тенденції. З одного боку, українське суспільство реагує на серйозні соціальні проблеми, які виникли через перехід від старої радянської системи соціального захисту до більш ліберальної моделі. З іншого боку, ми прагнемо до європейських стандартів і загальнолюдських цінностей, тож соціальна політика повинна змінюватися відповідно до нових викликів.

Майбутнє України як європейської держави великою мірою залежить від того, наскільки ефективною буде державна політика в соціальній сфері. Йдеться про забезпечення прав людини, розвиток людського потенціалу, створення умов для гідного життя. І саме тут важливу роль відіграє сучасна соціальна робота як окрема сфера діяльності, яка має на меті допомогти кожному громадянину реалізувати свої соціальні права, подолати труднощі в житті, праці, побуті, розвитку.

Для досягнення цих цілей важливо, щоб держава, громадські організації та інші інституції працювали разом, об'єднуючи свої зусилля задля підтримки людей. Соціальна робота сьогодні – це не просто допомога, це про справедливість, підтримку і розвиток кожної особистості. Цю тему активно досліджують українські науковці, серед яких варто згадати: О. Безпалько, В. Бега, Н. Дем'яненко, А. Капську, Р. Корнюшину, М. Лукашевича, М. Туленкова, Т. Семигіну, С. Тетерського, О. Полтавець, Г. Попович, С. Харченка та Є. Холостову. Вони розглядають соціальну роботу як важливе суспільне явище, що сприяє побудові більш справедливого і рівноправного суспільства.

Задачі і мета дослідження. Метою кваліфікаційної роботи: дослідити трансформацію соціальної роботи як професійної діяльності в умовах сучасних викликів в Україні, зокрема в освітньому середовищі під час війни та в післявоєнний період, а також розробити практичні підходи до посилення згуртованості, адаптації та підтримки учасників освітнього процесу через

ефективні соціально-педагогічні механізми.

З метою реалізації дослідницької мети передбачено виконання наступних аналітичних та практичних завдань:

- проаналізувати сучасний стан та визначити місце соціальної роботи в українському суспільстві в умовах воєнного та післявоєнного часу;
- охарактеризувати основні функції, напрямки та значення соціально-педагогічної діяльності в закладах освіти під час кризових періодів;
- виявити основні виклики та проблеми, з якими стикаються фахівці соціальної сфери, а також перспективи розвитку соціальної роботи в Україні.
- розробити практичні рекомендації для покращення механізмів підтримки та згуртованості учасників освітнього процесу.

Об'єктом мого дослідження є сучасний розвиток соціальної роботи в Україні та її роль у подоланні викликів, з якими стикається суспільство.

Предмет дослідження охоплює можливості соціальної роботи, зокрема її педагогічний потенціал у підтримці та згуртуванні людей у складних життєвих обставинах.

Методи дослідження: у процесі роботи було використано поєднання кількісних та якісних методів. Кількісні методи дозволили зібрати та проаналізувати статистичні дані для виявлення загальних тенденцій і закономірностей, тоді як якісні методи допомогли глибше зрозуміти думки, переживання та досвід учасників дослідження. Залежно від цілей дослідження, застосовувалися описові методи (для детального вивчення конкретного явища), пояснювальні (для встановлення причинно-наслідкових зв'язків), розвідувальні (для вивчення малодосліджених проблем) і прогностичні (для формування припущень щодо майбутніх тенденцій). У межах методики дослідження використовувалися теоретичні методи (аналіз наукових джерел) та емпіричні – зокрема, анкетування, що дало змогу дослідити ставлення та досвід конкретної цільової групи.

Наукова новизна дослідження полягає у всебічному та системному аналізі сучасного стану соціальної роботи в Україні, з урахуванням нових викликів та

змін, що відбуваються у професійній сфері. У роботі обґрунтовано перспективні напрями розвитку соціальної роботи як важливої складової соціальної політики, інструменту підтримки населення та окремої освітньої дисципліни.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що висновки та рекомендації можуть бути використані в роботі соціальних служб, установ, центрів надання соціальних послуг, а також у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти.

Практичне значення. Напрацьований матеріал може слугувати основою для удосконалення практики соціальної підтримки, посилення міжвідомчої взаємодії та формування компетентностей у студентів.

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох змістовних розділів, висновків та списку використаних джерел, що налічує 63 позиції. Загальний обсяг роботи – 52 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

1.1. Сутність, завдання та структура соціальної роботи

Соціальна робота – це не просто набір дій чи професія, а важливе суспільне явище, яке відображає те, як саме держава та суспільство допомагають людям у складні моменти життя. У кожен історичний період така допомога виглядає по-різному – вона залежить від соціальної політики, політичного розвитку країни, культури й традицій народу. На відміну від інших професій, соціальна робота вимагає не тільки знань із права, педагогіки, психології та соціальної філософії. Вона ґрунтується на моральних цінностях: справедливості, людяності, емпатії. Соціальний працівник не має права використовувати свою позицію для маніпуляцій чи особистої вигоди – це суперечить самій суті його діяльності.

Сучасна Україна не може просто скопіювати моделі соціальної роботи, які працюють в інших країнах, бо в нас – своя історія, свої виклики та особливості. Але й зберігати стару систему, яка формувалася ще в радянський період, вже неможливо. Зараз в Україні поступово вибудовується власна модель соціальної підтримки. Вона формується під впливом економічного стану, регіональних відмінностей, багатокультурного середовища, а також зростання соціальної нерівності. У таких умовах значення соціальної роботи тільки зростає. Вона стає не просто допомогою, а важливим механізмом підтримки життєвого потенціалу людей у XXI столітті. І від того, наскільки ефективно вона буде реалізована на всіх рівнях – від громади до державної політики – залежить добробут і згуртованість нашого суспільства.

Огляд вітчизняної та зарубіжної літератури з соціальної роботи свідчить, що ця галузь науки почала активно розвиватися порівняно недавно. Праці таких науковців, як А. Капська, Л. Коваль, В. Курбатов, Т. Лях, І. Мигович, С. Хаченко, Є. Холостова та інших, стали важливим внеском у становлення теоретичних

основ соціальної роботи. Однак ще наприкінці ХХ століття ця сфера залишалася майже поза увагою наукової спільноти. Це було пов'язано з тим, що в радянський період соціальна робота як окрема професійна діяльність фактично не визнавалася, а питання соціального захисту розглядалися виключно через призму державної політики та ідеології. Відсутність відкритого діалогу про соціальні потреби людей та обмеженість наукових досліджень уповільнили формування системного підходу до соціальної роботи. Сьогодні ж, у нових соціальних умовах, багато з цих тем залишаються актуальними та потребують глибшого вивчення і осмислення.

За останні два десятиліття в Україні відбулися серйозні зміни, які вплинули не лише на життя окремих людей, а й на взаємодію всередині громад та суспільства в цілому. Старі підходи до соціального регулювання, допомоги та підтримки перестали працювати так, як раніше. Це змусило фахівців і науковців переосмислити не тільки соціальну політику держави, а й глибше подивитися на теоретичні основи, які лежать в основі сучасної соціальної роботи. Ми все частіше задаємося питаннями: як люди пристосовуються до нових реалій, як змінюється логіка суспільних процесів, і що саме може стати ефективним механізмом соціальної підтримки в умовах кризи.

Сьогодні, коли соціальна робота в Україні активно розвивається як окрема професійна сфера, ми стикаємось із викликами при впровадженні теоретичних моделей у практику. На нашу думку, ці труднощі пов'язані як з об'єктивними причинами – такими як нестача ресурсів чи загальний рівень розвитку інституцій, так і з суб'єктивними, наприклад, недостатнім розумінням специфіки соціальної роботи в умовах нашої країни.

Для того щоб соціальна робота справді була ефективною, одного бажання допомагати замало – потрібна системна, цілеспрямована та іноді доволі напружена робота. Соціальний працівник має враховувати не лише індивідуальні особливості клієнта, а й те, як на нього впливають різні рівні соціального середовища. Зокрема, важливо розрізняти мікросоціум – найближче оточення людини (родина, друзі, сусіди, знайомі) та макросоціум – ширший соціальний

контекст, тобто суспільство, держава, культура. Саме мікросередовище відіграє ключову роль у формуванні особистості: воно або підтримує людину, або, навпаки, може підсилювати її проблеми. Якщо мікросоціум наповнений позитивними цінностями, довірою й підтримкою – він стає своєрідним «захисним щитом» від негативних впливів зовнішнього світу [17].

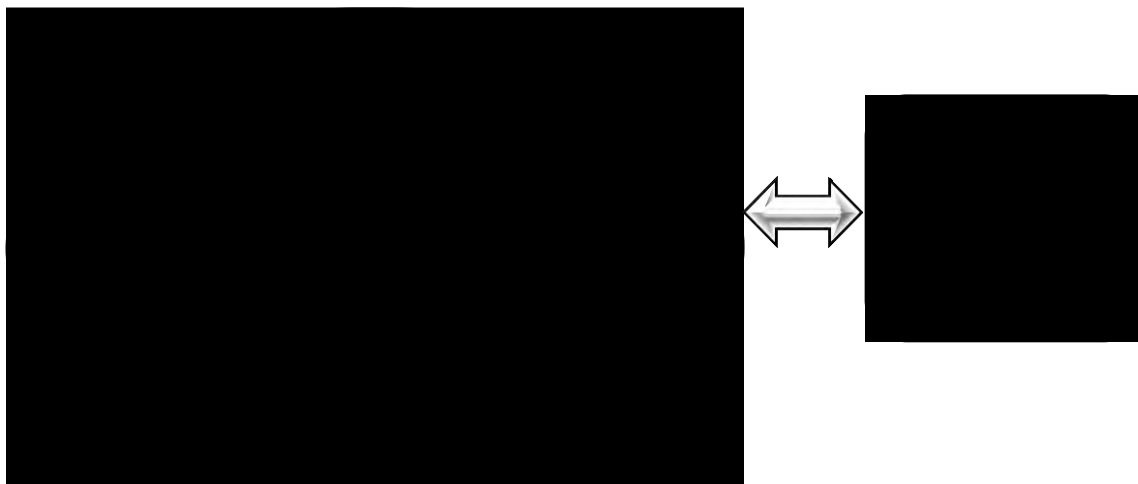

Рис. 1. Взаємодія соціального працівника з соціальним оточенням клієнта
Джерело: сформовано автором за [17]

Особливо ефективною є модель, коли соціальне середовище має педагогічну спрямованість, тобто сприяє розвитку, навчанню, адаптації. Це можливо лише тоді, коли в соціальну підтримку включаються не лише соціальні служби, а й держава, громадські організації, благодійні фонди та інші структури, які разом створюють реальну систему допомоги для тих, хто цього потребує – особливо для вразливих груп населення.

Соціальна робота за своєю суттю є дуже багатогранною. Вона інтегрує знання з різних галузей, тому не може базуватись лише на одній теорії або моделі. На практиці соціальний працівник часто стикається з ситуаціями, які потребують поєднання кількох підходів, наприклад, психологічного, педагогічного, правового тощо. Форми та методи соціальної роботи «переплітаються» з різними теоретичними підходами, створюючи комплексні й адаптивні моделі, що відповідають потребам конкретних людей чи спільнот.

Важливо, щоб кожна із застосованих теорій дійсно «працювала», тобто

допомагала зрозуміти реальні причини соціальних проблем та шукати шляхи їхнього вирішення. Якщо якась теорія дозволяє глибше пояснити ситуацію клієнта та знайти ефективне рішення, вона вважається доречною в цій конкретній практиці.

Сьогодні, коли українське суспільство активно реформується, соціальна робота набуває нової значущості. Вона стає не просто частиною соціальної політики, а реальним інструментом підтримки людини у складних життєвих обставинах. У такій ситуації дуже важливо чітко окреслити, що саме є предметом, об'єктом, які принципи, методи, зміст та структура соціальної роботи, тобто дати наукове пояснення її ключовим поняттям, щоб діяльність соціального працівника була не хаотичною, а професійною, системною та ефективною.

Соціальна робота є складна, багатогранна професійна діяльність, яка об'єднує в собі елементи психології, педагогіки, соціології та організаційного менеджменту. Вона не може розглядатися як одновимірне явище, оскільки включає в себе різні типи взаємодії та операцій. На думку А. Капської, соціальна робота є самостійним видом діяльності, що має свою структуру й логіку розвитку. При цьому важливо враховувати не лише загальні філософські та психологічні підходи, а й специфіку об'єкта, тобто тих людей, з якими працює соціальний працівник, а також соціальні обставини, у яких ця робота здійснюється.

Щоб краще зрозуміти природу діяльності в соціальній роботі, доцільно звернутися до праць М. Кагана, який пропонує поділ діяльності на кілька ключових типів: перетворювальну, ціннісно-орієнтаційну та комунікативну. Він також виокремлює основні елементи будь-якої діяльності: суб'єкта, який діє, та об'єкт, на який спрямована ця дія, що часто реалізується через комунікативну взаємодію з іншими людьми. Цей підхід дозволяє глибше побачити внутрішню будову соціальної роботи як професійної активності.

Психологічне підґрунтя діяльності соціального працівника детально аналізується в працях І. Миговича. Він розглядає дії як такі, що ґрунтуються на

усвідомлених потребах і цілях, і пояснює, чому в реальності часто виникає розрив між особистими мотивами та суспільними очікуваннями. Автор подає структуру людської діяльності через призму мотивів і цілей, що її формують, а також через окремі процеси, які в сукупності утворюють макроструктуру діяльності. Це дуже важливе розуміння для соціальної роботи, адже часто працівник має поєднувати кілька ролей і адаптуватися до різних умов.

У цьому контексті діяльність соціального працівника можна розглядати як інтеграцію кількох взаємопов'язаних складових: соціальної (за цілями та завданнями), психолого-педагогічної (за формою), організаторської (за функціями) та професійної (за зв'язками й впливом на клієнта). Такий підхід дозволяє говорити про наявність складної структури діяльності, яка включає як теоретичні основи, так і практичні дії.

Однак важливо розуміти, що навіть у межах складної структури кожна діяльність має свої унікальні риси. Як зазначає О. Леонтьєв, види професійної діяльності можна класифікувати за головним об'єктом впливу: це може бути природа, техніка, люди, знакові системи або художні образи. У випадку соціальної роботи ключовим об'єктом завжди виступає людина, що визначає її гуманістичну спрямованість і необхідність високого рівня емоційного інтелекту, етики й відповідальності.

Соціальна робота охоплює широкий спектр дій, спрямованих на підтримку людей, які опинилися в складних життєвих обставинах. Це і допомога окремим особам, і робота з родинами чи цілими соціальними групами, які потребують підтримки, консультування, обслуговування та захисту. Така багатогранність свідчить про реальні можливості держави та суспільства забезпечити соціальний захист на різних рівнях.

Щоб глибше зрозуміти суть цієї діяльності, варто насамперед визначити предмет соціальної роботи. Це важливо не лише для практики, а й для наукового обґрунтування самої галузі. Адже, як стверджується в літературі, соціальна робота як наука може вважатися повноцінною лише тоді, коли буде чітко визначено, що саме вона вивчає, тобто яку групу явищ чи процесів, не охоплену

іншими дисциплінами.

Визначення предмета дозволяє чітко окреслити методи, якими досліджується соціальна робота, та напрямки її розвитку. Науковці підходять до цього питання з різних сторін, акцентуючи увагу на міжособистісних, інституційних, психологічних або соціальних взаємозв'язках. Проте, до кінця 1990-х років у наукових колах не було сформовано системно-інтегративного підходу до визначення предмета соціальної роботи, що дещо ускладнювало її розвиток як самостійної наукової галузі.

Наприклад, І. Мигович трактує предмет соціальної роботи як професійну діяльність соціальних інститутів, організацій і фахівців, спрямовану на підтримку та соціалізацію осіб або груп, а також дослідження впливу соціальних умов на їхнє функціонування. Це визначення акцентує увагу на практичному вимірі – допомозі в подоланні соціальних труднощів.

Інший сучасний підхід пропонує розглядати предмет соціальної роботи через призму підтримки індивідуальної та соціальної суб'єктності людини, її здатності адаптуватися, реалізовувати особистий потенціал і мобілізувати внутрішні ресурси. Таким чином, предметом стає не лише проблема, а й шляхи відновлення життєвих сил людини та способи їх активації.

У цьому контексті заслуговує на увагу смислово-цільове визначення, запропоноване А. Капською та І. Миговичем, згідно з яким соціальна робота – це створення умов для гідного, безпечного та правового життя людини як соціального суб'єкта. Саме таке бачення підкреслює головну мету соціальної роботи – забезпечення якості життя кожної людини, її включення в суспільство, адаптацію і розвиток.

Таким чином, соціальна робота – це не просто професія і не лише система послуг. Це – жива взаємодія між людиною, яка потребує допомоги, і людиною, яка готова підтримати. У центрі соціальної роботи завжди стоїть людина зі своєю унікальною історією, проблемами, внутрішніми ресурсами й потенціалом. Соціальний працівник – це не той, хто просто «виконує обов'язки», а той, хто вміє побачити в людині більше, ніж її труднощі, і допомогти їй розкрити власні

сили. Соціальна робота – це про співчуття, професіоналізм і справедливість. Вона об'єднує різні знання – від психології до права, але при цьому не втрачає своєї гуманної суті. Її мета – не просто надати підтримку тут і зараз, а допомогти людині відчувати, що вона не одна, що її гідність визнається, а її проблеми мають значення.

Отже, ефективна реалізація соціальної роботи на кожному етапі її розвитку вимагає створення належних соціально-економічних умов. Її основою залишається гуманістичний підхід, що передбачає повагу до людини як найвищої цінності. Це визначає потребу в кваліфікованих фахівцях, здатних не лише допомагати на практиці, а й аналізувати соціальні процеси, прогнозувати зміни й впливати на формування сучасної соціальної політики. Подальший розвиток соціальної роботи як науки та професії відкриває широкі можливості для наукового пошуку й удосконалення практики.

1.2 Інструментарій соціальної роботи: методи і прийоми

У сучасній практиці соціальної роботи використовується широкий спектр методів і соціальних технологій, спрямованих на розв'язання конкретних проблем клієнтів і досягнення позитивних змін у їхньому житті. Ці методи формують основу професійної діяльності соціального працівника та дозволяють адаптувати підхід залежно від ситуації, запиту та контексту (табл. 1.1).

Застосування різноманітних методів і соціальних технологій є ключовим елементом у роботі соціального працівника. Вони використовуються не лише для подолання індивідуальних або групових соціальних проблем, а й для налагодження ефективної взаємодії між особою, її найближчим соціальним оточенням і суспільством загалом. Через використання таких інструментів забезпечується підтримка, розвиток, соціальна стабільність, а також реалізація принципів соціальної справедливості й добробуту [25].

Таблиця 1.1

Класичні групи методів притаманні для соціальної роботи

Метод	Характеристика
Консультація та психологічна підтримка	Соціальні працівники надають консультаційну підтримку та психологічну допомогу людям, що потребують допомоги у розв'язанні особистих проблем, емоційних труднощів чи негативних життєвих ситуацій.
Соціальне планування	Соціальні працівники розробляють плани та стратегії для вирішення соціальних проблем та покращення якості життя людей. Це включає в себе аналіз проблеми, визначення цілей та розробку дійових кроків для досягнення позитивних змін.
Робота з групами	Соціальні працівники організують та проводять різноманітні групові заняття, тренінги та семінари для покращення соціальних навичок, комунікації та розвитку групової співпраці.
Медіація та конфліктологія	Соціальні працівники залучаються до вирішення конфліктів та сприяють мирному врегулюванню суперечок шляхом медіації та пошуку компромісних рішень
Розвиток громади	Соціальні працівники співпрацюють з різними громадськими організаціями та інституціями для зміцнення ролі та розвитку спільнот. Вони допомагають організувати та проводити

Джерело: сформовано автором за [22]

Методи соціальної роботи – це інструменти професійної діяльності, які охоплюють способи, прийоми та дії, спрямовані на вирішення соціальних проблем, підтримку клієнта та налагодження взаємодії з його соціальним оточенням. Вони не лише забезпечують практичне втручання, а й слугують засобом дослідження, аналізу та осмислення соціальної реальності.

Кожен метод виконує подвійну функцію: з одного боку дозволяє фахівцю краще зрозуміти ситуацію клієнта, з іншого впливає на процеси змін, які відбуваються у його житті. Методи включають різні форми роботи: від індивідуального консультування до організації соціальних програм і міжвідомчої взаємодії.

Класифікувати методи соціальної роботи можна за різними критеріями: за типом цільової аудиторії, формами впливу, рівнем професійного втручання, теоретичним підґрунтям, а також за змістом і завданнями, які вони виконують (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Класифікація методів соціальної роботи

Джерело: сформовано автором за [33]

У практиці соціальної роботи використовується велика кількість методів, які можна класифікувати за рівнем загальності, специфікою застосування та цільовим призначенням. Умовно їх поділяють на такі групи:

1. Філософські (загальні) методи – спрямовані на осмислення основних принципів і цінностей соціальної роботи. Серед них: філософський аналіз (для розуміння гуманістичних основ, етики, справедливості), діалектичний підхід (для аналізу причин і взаємозв'язків соціальних проблем), філософське узагальнення й моделювання. Ці методи формують ідейну базу професійної діяльності соціального працівника [14; 15].

2. Загальнонаукові методи – методи, що запозичуються з інших наук і використовуються в соціальній роботі: аналіз і синтез, індукція та дедукція, абстрагування, системний підхід, моделювання, експертні оцінки, конкретно-

соціологічний метод, експеримент. Вони застосовуються для дослідження соціальних явищ, прийняття рішень та планування втручань [14].

3. Спеціальні методи соціальної роботи – орієнтовані на практичну взаємодію з клієнтами. Сюди входять:

- 1) анкетування – для збирання даних про соціальні умови, потреби клієнта;
- 2) соціометрія – для аналізу взаємин у групах;
- 3) соціальний аудит – для оцінки соціальних потреб громади та планування відповідних заходів [25].

4. Методи групової динаміки – застосовуються для вивчення процесів взаємодії всередині соціальних груп: спостереження, аналіз ролей, діагностика конфліктів і планування групових стратегій підтримки.

5. Медіа-методи в соціальній роботі – спрямовані на поширення інформації про соціальні проблеми через ЗМІ, соціальні мережі, онлайн-платформи. Вони використовуються для привернення уваги до соціально важливих тем і мобілізації громадської підтримки [44].

Окрім загальнонаукових, у соціальній роботі активно застосовуються спеціальні наукові методи, розроблені з урахуванням її практичної спрямованості. Вони дозволяють ефективно вирішувати соціальні проблеми на індивідуальному, груповому та громадському рівнях, ґрунтуючись на науковому аналізі. Серед них:

1. Метод соціального дослідження – використовується для збору й аналізу інформації щодо потреб клієнтів, ефективності програм та оцінки соціальних змін.

2. Метод соціального планування – забезпечує розробку стратегій соціального втручання, включаючи аналіз проблем, постановку цілей і розробку планів дій.

3. Метод соціального навчання – спрямований на розвиток навичок і ресурсів клієнтів, необхідних для подолання життєвих труднощів.

Також вагоме значення мають соціально-економічні методи, що дозволяють аналізувати взаємозв'язок між економічними процесами та

соціальним становищем населення.

До них належать:

1. Соціально-економічний аналіз – дослідження причин і наслідків соціально-економічних явищ та проблем.

2. Соціально-економічне планування – формування програм і проектів на основі аналізу потреб громади та пріоритетів розвитку.

3. Соціально-економічне моделювання – використання математичних і статистичних моделей для прогнозування соціальних змін та оцінки ефективності управлінських рішень.

Організаційні, або адміністративні, методи соціальної роботи розглядаються як складова управлінського підходу до ефективної організації діяльності соціальних служб і відповідних інституцій (табл. 1.2). Вони спрямовані на забезпечення раціонального функціонування соціальних працівників та служб у процесі досягнення поставлених цілей. До основних методів цієї групи належить планування, яке передбачає визначення цілей, завдань і стратегій роботи, що дозволяє упорядкувати процеси і розподілити ресурси. Важливим є й організація робочого простору, яка сприяє зручності та ефективності професійної діяльності. Управління часом допомагає соціальному працівнику оптимально розподіляти робочі навантаження, встановлювати пріоритети та уникати перевантаження. Метод координації та співпраці забезпечує узгодженість дій між різними фахівцями, установами й організаціями, що беруть участь у наданні соціальної допомоги. Завершальним елементом є моніторинг та оцінка – систематичне відстеження результатів роботи для виявлення проблем, оцінки ефективності та внесення необхідних змін у діяльність соціального працівника або установи [14].

До наступної групи належать педагогічні методи, які базуються на принципах навчання й спрямовані на розвиток знань, навичок і самостійного мислення. Основними серед них є експеримент (як спосіб пізнання через практику), проблемне навчання (що стимулює критичне мислення шляхом розв'язання конкретних ситуацій) та метод проектів (який формує досвід через

реалізацію навчальних завдань). Поруч із цим важливе місце займають методи самовиховання – індивідуальні способи розвитку особистості, засновані на самопізнанні, саморефлексії та свідомому формуванні власних цінностей і життєвих цілей.

Таблиця 1.2

Методи соціальної роботи на різних рівнях

Група методів	Назва методу	Короткий опис
Організаційні (адміністративні)	Планування	Розробка цілей, завдань, стратегій, організація послідовності дій
	Організація робочого простору	Оптимізація простору для зручності та ефективності роботи
	Управління часом	Планування пріоритетів, розподіл часу, контроль перерв
	Координація та співпраця	Спільна робота з колегами, обмін інформацією, взаємодія
	Моніторинг і оцінка	Спостереження, збір даних, оцінка результатів і корекція дій
Педагогічні	Експеримент	Залучення клієнтів або студентів до активного навчання через практику
	Проблемне навчання	Формування навчального процесу навколо вирішення конкретних проблем
	Метод проєктів	Реалізація практичних проєктів для формування досвіду та навичок
Методи самовиховання	Самоаналіз	Аналіз власних дій, сильних і слабких сторін
	Самонавчання	Самостійне набуття знань і навичок поза формальною освітою
	Саморефлексія	Усвідомлення внутрішніх мотивацій, емоцій, переживань
	Самовдосконалення	Постійна робота над особистісним, інтелектуальним та емоційним розвитком
	Самоконтроль	Постановка цілей, планування та контроль за їх виконанням
Психологічні	Загальний підхід	Вивчення поведінки, мотивацій, емоцій клієнта; адаптація інтервенцій до психологічного стану

Джерело: сформовано автором за [22-29]

Методи самовиховання є важливим компонентом особистісного розвитку, адже дозволяють людині самостійно формувати життєві орієнтири, цінності й навички. До них належать самоаналіз, самонавчання, саморефлексія, самоконтроль і самовдосконалення. Ці методи спрямовані на глибше розуміння себе, розвиток інтелектуальних і емоційних якостей, а також формування

внутрішньої мотивації до змін. Їхнє поєднання сприяє цілісному розвитку особистості та здатності самостійно долати труднощі. У цьому контексті важливою також є роль психологічних методів, які допомагають досліджувати й регулювати внутрішні стани, емоції, поведінкові реакції, що особливо актуально в роботі соціального працівника.

Завдяки науковим знанням про соціальні процеси та мікросоціальні взаємодії, фахівець може ефективно виконувати свою професійну роль – адаптувати клієнтів до середовища, підтримувати їхній розвиток і захищати права. Проаналізовані теоретичні підходи підтверджують, що соціальна робота є не лише професійною діяльністю, а й інструментом позитивних соціальних змін. Вона спрямована на підвищення якості життя, впровадження нових моделей допомоги й формування суспільства, де кожна людина має рівні можливості й доступ до ресурсів. Системність методів соціальної роботи дозволяє діяти на різних рівнях від індивідуального до загальносуспільного забезпечуючи соціальну справедливість і сталий розвиток.

Таким чином, методи та прийоми соціальної роботи становлять комплексний інструментарій, який забезпечує ефективне професійне втручання на різних рівнях від індивідуального до системного. Завдяки широкому спектру підходів (філософських, загальнонаукових, спеціальних, адміністративних, педагогічних, психологічних тощо), соціальний працівник має змогу адаптувати свою діяльність до потреб клієнта, особливостей конкретного середовища та соціальних умов. Методи не лише допомагають діагностувати проблему чи організувати підтримку, але й формують умови для довготривалих позитивних змін у житті людей і громади. Така багаторівнева та міждисциплінарна природа інструментарію соціальної роботи підтверджує її роль як гнучкого і водночас науково обґрунтованого механізму соціального розвитку та зміцнення соціальної справедливості.

РОЗДІЛ 2

СПЕЦИФІКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА ЇЇ ПЕДАГОГІЧНА СКЛАДОВА

2.1. Аналіз суб'єктно-об'єктної взаємодії в системі професійної підготовки соціальних педагогів і працівників

Студентський період у житті особистості є критично важливим етапом розвитку, що супроводжується глибокими трансформаціями у кількох взаємопов'язаних вимірах. На цьому етапі індивід постає як суб'єкт, у якому інтегруються психологічні характеристики (темперамент, характер, воля, здібності), біологічні чинники (морфофізіологічні особливості, тип вищої нервової діяльності, рефлексорна активність, вроджені інстинкти) та соціальні параметри (етнокультурна належність, статус у суспільстві, соціальні ролі) [52]. Всі ці аспекти обумовлені не лише спадковістю й генетичними передумовами, а й динамікою впливу соціального середовища.

Особливістю студентського віку є його високий потенціал для особистісного зростання, оскільки саме в цей період спостерігається пік когнітивної активності: оперативна пам'ять, швидкість реакцій, гнучкість мислення й здатність до навчання досягають максимального рівня. Характер і інтелект набувають чітко окреслених рис, а особистісна структура інтенсивно формується. У молоді цього віку активно розвиваються морально-етичні орієнтири, естетичні уподобання, що створює сприятливе підґрунтя для оволодіння новими соціальними ролями: громадянина, фахівця, члена родини [48].

Однак надмірна динаміка внутрішніх змін може спричинити ілюзію безмежних ресурсів – як фізичних, так і духовних. Такий стан часто формує у молодих людей ейфорійне ставлення до власного потенціалу, що нерідко призводить до нераціонального витрачання енергії, часу та ресурсів. Наслідком цього може бути безсистемність у діях, втрата цілей або навіть емоційне

вигорання [42].

Водночас цей віковий період є вирішальним для формування аксіологічного ядра особистості. Саме зараз відбувається перегляд світоглядних і духовно-ціннісних орієнтирів. Мотиви поведінки набувають більшої усвідомленості, а домінантами розвитку стають такі риси, як відповідальність, внутрішня дисциплінованість, цілеспрямованість, здатність до саморегуляції, наполегливість і прагнення до самостійності. Усе це формує основу для подальшої соціальної й професійної самореалізації [52].

М. Дьяченко та Л. Кандилович [31] виокремлюють типи студентів залежно від глибини їх зацікавленості у професійному зростанні та рівня цілеспрямованості у здобутті фахових компетентностей (рис.2.1).

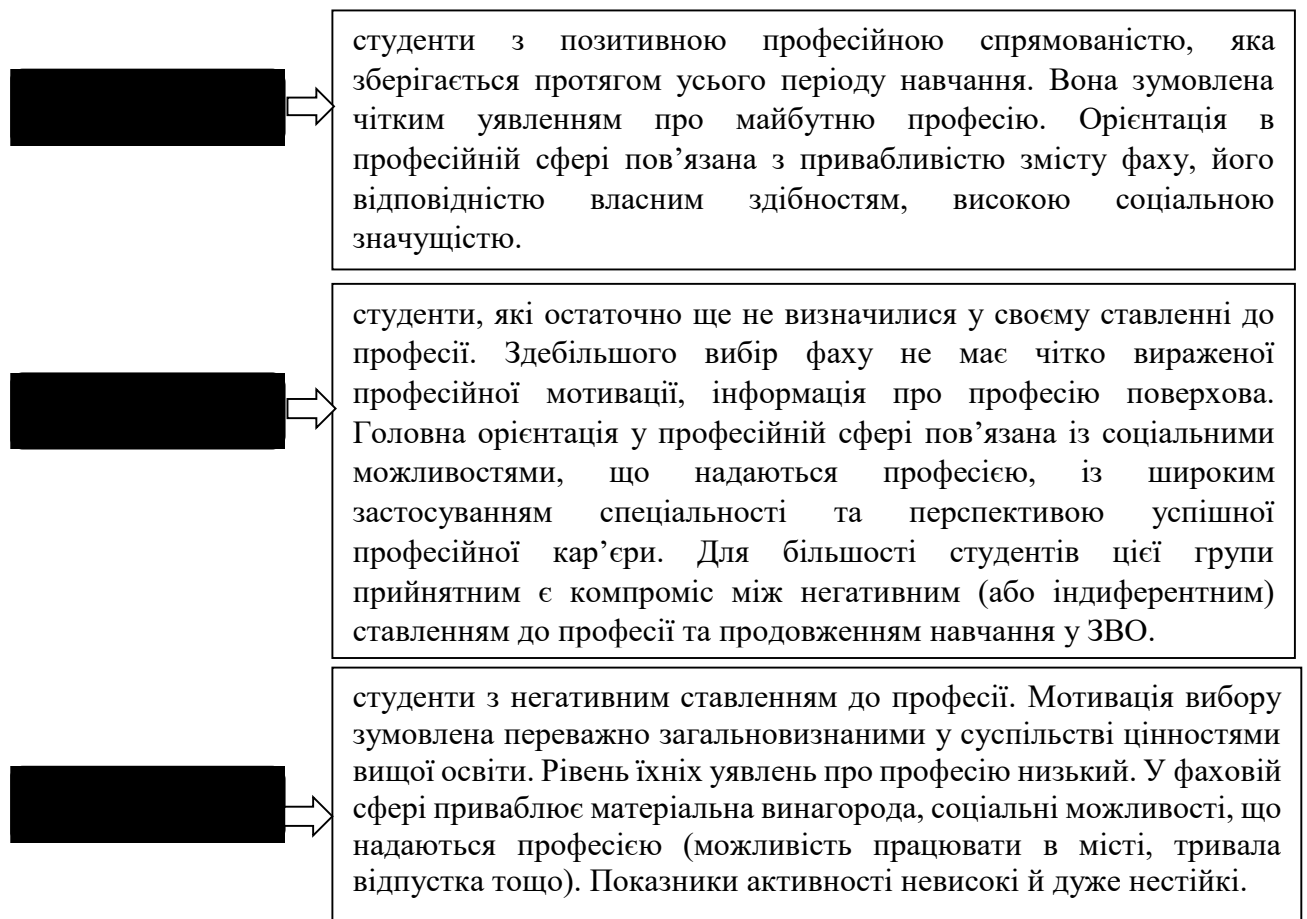

Рис. 2.1. Типологія студентів

Джерело: сформовано автором за [31]

Ознайомившись із узагальненим образом майбутнього соціального

працівника, який подає О. Карпенко, можна зробити висновок, що ключовими рисами цієї професії є чітка соціальна спрямованість, вміння працювати як з окремими людьми, так і з великими групами, а також здатність впливати на процеси взаємодії в суспільстві – як на індивідуальному, так і на загальному рівні. Це передбачає не просто наявність певних особистісних якостей, а й вміння ефективно їх застосовувати у професійній діяльності, адаптуючись до різних ситуацій і потреб клієнтів [16].

Враховуючи ці підходи, ми визначили ті риси й якості, які, на нашу думку, є найважливішими для студента, що готується стати соціальним педагогом або соціальним працівником. Особливу увагу варто приділити саме тим характеристикам, які допомагають ефективно працювати з вразливими категоріями населення. Щоб краще зрозуміти структуру цих якостей, ми поділили їх на дві основні групи. Саме вони, складають основу професійно-особистісного потенціалу майбутнього фахівця соціальної сфери, який прагне надавати допомогу тим, хто цього найбільше потребує.

Першу групу складають професійні компетентності, які охоплюють знання, уміння та навички, сформовані в межах таких компонентів професійної підготовки: ціннісно-мотиваційного, науково-теоретичного, операційно-практичного та індивідуально-психологічного. Основними з них є:

- 1) розуміння специфіки соціальної, соціально-педагогічної та психологічної підтримки вразливих груп населення;
- 2) здатність до запобігання соціальним ризикам і кризовим ситуаціям, вирішення конфліктів, оцінки потреб та ресурсів клієнтів;
- 3) володіння практичними навичками допомоги, з урахуванням віку, гендеру, етнічної приналежності та інших індивідуальних особливостей.

Друга група охоплює особистісні якості, які визначають професійну придатність майбутнього соціального працівника або педагога. Йдеться про позитивну життєву позицію, дотримання етичних норм, професійних цінностей, а також риси характеру, що відповідають специфіці соціальної роботи [8].

Виділяємо найважливіші характеристики в межах традиційної

класифікації: психофізіологічні, психічні та психолого-педагогічні якості, що забезпечують гармонійне поєднання фахової підготовки з людяністю, емпатією та емоційною стійкістю [8].

Психофізіологічні характеристики є фундаментальною складовою професійної придатності соціального працівника. Від них значною мірою залежить здатність ефективно взаємодіяти з представниками вразливих груп населення. Професійна діяльність у цій сфері вимагає зібраності, уважності, витримки, емоційної врівноваженості та глибокого розуміння особливостей клієнта.

У цьому контексті важливо враховувати динаміку психічних процесів, таких як сприймання, пам'ять, мислення, а також психічні стани, зокрема втому, апатію, тривожність чи стресові реакції, які можуть негативно впливати на якість соціальної допомоги. Особливу увагу слід приділяти емоційно-вольовій сфері: вміння контролювати імпульси, залишатися послідовним у прийнятті рішень, уникати байдужості або надмірної настирливості є критично важливими для професійної етики.

Серед основних психічних якостей, що впливають на результативність соціальної роботи, можна виокремити самоконтроль, самокритичність, адекватну самооцінку, а також стресостійкість. Ці риси дозволяють фахівцеві не лише об'єктивно оцінювати власну діяльність, а й вчасно виявляти та коригувати відхилення, зберігаючи фокус на професійному розвитку та особистісному зростанні.

У структурі професійно-особистісного потенціалу важливе місце посідають психолого-педагогічні якості, які безпосередньо впливають на ефективність комунікації, глибину розуміння клієнта, а також здатність до емпатії, відповідальності та дотримання етичних норм у роботі з вразливими категоріями населення. Основні з них узагальнено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Психолого-педагогічні якості майбутнього соціального працівника/педагога

Якість	Сутність та прояв у професійній діяльності
Комунікативність	Уміння встановлювати контакт, організовувати діалог, ефективно доносити інформацію, формувати позитивну взаємодію з клієнтами та партнерами соціальної сфери
Емпатійність	Здатність широко співпереживати, розуміти емоційний стан клієнта, виявляти гуманізм, відповідальність, повагу до іншої особистості
Повага до гідності	Визнання унікальності кожної людини, недопущення дискримінації, формування безоціночного ставлення в роботі з клієнтами
Відповідальність	Усвідомлення значущості професійних обов'язків, здатність прогнозувати наслідки дій, дотримання етичних і юридичних норм
Конфіденційність	Дотримання професійної етики щодо збереження приватної інформації, захисту персональних даних і внутрішнього світу клієнта
Толерантність	Терпиме й доброзичливе ставлення до інших поглядів, культур, способів життя; вміння досягати компромісів і зберігати повагу у взаємодії з клієнтами з різним життєвим досвідом.

Джерело: сформовано автором за [39]

Хочеться зазначити, що список особистісних і професійних якостей, які ми розглядали вище, звісно, не можна вважати вичерпним. Успішний соціальний працівник або педагог також має проявляти принциповість, інтуїцію, тактовність, адаптивність, гнучкість мислення та вміння швидко реагувати в нестандартних ситуаціях. Формування цих якостей відбувається не одразу – вони розвиваються поступово під впливом досвіду, навчання й практичної діяльності. Студенти в процесі професійної підготовки не лише здобувають знання, а й активно ростуть як особистості.

Умовно професійну підготовку соціального педагога та соціального працівника до роботи з вразливими групами можна поділити на три етапи.

Перший етап – адаптаційний (1 курс). Це період знайомства з майбутньою професією, під час якого студент поступово входить у нову соціальну роль. Відбувається загальне ознайомлення з професійною діяльністю, розвивається мотивація до навчання, закладаються основи самопізнання й первинного

професійного самовизначення. Студент оцінює свої можливості, потенціал, вивчає базові наукові підходи до соціальної роботи [16].

Другий етап – формувальний (2-3 курси). На цьому етапі починає вибудовуватись особиста зацікавленість у майбутній професії, формується професійна мотивація, зростає впевненість і самостійність. Студенти активніше включаються в навчальний процес, особливу увагу приділяють профільним дисциплінам. Вони вже краще усвідомлюють значення своєї майбутньої ролі та починають переосмислювати зміст окремих елементів соціальної роботи.

Третій етап – активно-творчий (4 курс). Цей період можна вважати завершальним у межах першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Саме тут відбувається активне формування професійного «Я», зростає рівень самостійності у прийнятті рішень, студенти проходять практику, беруть участь у проєктах, починають серйозно замислюватися над працевлаштуванням. Розвивається професійне мислення, уміння самоорганізовуватись, обирати раціональні стратегії та методи роботи. Це найскладніший, але й найпродуктивніший етап підготовки, що вимагає від студента максимальної концентрації зусиль і готовності до реальної практики [16].

Таким чином, аналіз етапів підготовки дозволив нам виокремити ключові якості, які варто цілеспрямовано формувати у студентів під час навчання у ЗВО. До них належать:

1) психофізіологічні та психічні якості: гнучкість і критичність мислення, емоційна врівноваженість, сила волі;

2) психологічні риси: ціннісна орієнтація, толерантність, комунікативність, емпатія, відповідальність, здатність до рефлексії.

Саме розвиток цих характеристик забезпечує не лише професійну готовність, а й внутрішню стійкість, без якої ефективна соціальна робота – неможлива.

Щоб досягти головної мети системи професійної підготовки – сформувати в студентів реальну готовність працювати з вразливими категоріями населення – важливо чітко розуміти, хто саме бере участь у цьому процесі. На рівні закладу

вищої освіти ефективність підготовки значною мірою залежить від різних суб'єктів впливу, як прямих, так і опосередкованих.

До основних учасників освітнього процесу, які впливають на якість фахової підготовки студентів, належать:

- ✓ керівництво університету: ректор, проректори, декани факультетів або директори інститутів, їхні заступники;
- ✓ викладацький склад, зокрема професори, доценти, викладачі, які є частиною команди, що забезпечує реалізацію освітньої програми;
- ✓ керівники практик, наставники академічних груп (едвайзери);
- ✓ органи студентського самоврядування, які також впливають на освітнє середовище та розвиток студентської ініціативності.

У процесі проходження навчальних та виробничих практик студенти взаємодіють з фахівцями-практиками: соціальними педагогами, соціальними працівниками, психологами, працівниками центрів соціальних служб, а також безпосередньо з представниками вразливих груп. Усі ці особи є важливими суб'єктами формування професійної готовності майбутніх фахівців.

Особливу роль у цьому процесі відіграють викладачі, які входять до групи забезпечення освітньої програми. Саме вони формують теоретичну базу, професійне бачення та практичні орієнтири для студентів. Не менш значущими є стейкхолдери – представники роботодавців, громадських організацій, державних і недержавних соціальних установ, які допомагають адаптувати підготовку студентів до реальних потреб сфери соціальної роботи.

З огляду на досліджувану проблему, ми виділяємо дві провідні групи суб'єктів системи:

1. Науково-педагогічні працівники, які безпосередньо реалізують освітню програму.
2. Стейкхолдери, які представляють практичну сферу і формують запит на якісну підготовку фахівців.

Далі охарактеризуємо кожну з цих груп – з позиції ідеального результату, якого прагне досягти система професійної підготовки після її впровадження.

Розглянемо детальніше, яким має бути викладач у закладі вищої освіти, щоб справді сприяти підготовці майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи з вразливими групами населення. Адже викладач – це не просто джерело знань, а багатофункціональний учасник освітнього процесу, який одночасно є наставником, прикладом для наслідування, мотиваційним чинником і навіть емоційною підтримкою в непростому процесі професійного становлення.

На думку таких відомих дослідників, як В. Давидов, Н. Левітов, В. Струманський, Б. Теплов та ін. [16], розвиток особистості студента тісно пов'язаний із тим, який вплив справляє на нього викладач. Це означає, що сучасний викладач вищої школи повинен володіти не тільки глибокими знаннями зі спеціальності, але й бути людиною, яка вміє зацікавити, переконати, надихнути, а іноді й підтримати у складну хвилину.

Щоб краще зрозуміти, які саме якості й уміння має мати викладач, ми умовно поділили вимоги до нього на три основні групи: загальнопрофесійні, спеціалізовані та інноваційні. Зупинимося на загальнопрофесійних вимогах, які, на нашу думку, є базовими для будь-якого викладача, що готує соціальних фахівців.

До таких вимог належать:

1. Професійна компетентність, що включає:

➤ знання, уміння та навички, засновані на фаховій, педагогічній і практичній підготовці;

➤ вміння будувати навчальний процес з урахуванням специфіки соціальної сфери.

2. Професійна позиція – це вже не просто знання, а особисте ставлення до професії, установка на розвиток, бачення перспектив, активна життєва й педагогічна позиція.

3. Індивідуально-психологічні якості, які формують стиль викладача. Серед них: цілеспрямованість, комунікабельність, авторитетність, самостійність, мотивація до якісної педагогічної діяльності.

4. Прагнення до саморозвитку, яке проявляється через постійне оновлення знань, творчий підхід до викладання, орієнтацію на інновації. Такий викладач не просто «дає знання», а є живим прикладом професійного зростання, що мотивує студентів розвиватися разом із ним.

Окрему увагу варто приділити спеціалізованим вимогам до викладачів, які беруть участь у професійній підготовці майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи з вразливими категоріями населення. Саме ці вимоги мають безпосередній вплив на якість освітнього процесу та ефективність формування практичної готовності студентів.

Насамперед викладач повинен глибоко усвідомлювати значущість теми, з якою працюють його студенти. Формування готовності до взаємодії з вразливими категоріями населення потребує не лише знань, а й особливої мотивації, ціннісного ставлення та відповідального підходу. Тому важливо, щоб викладач сам поділяв цю цінність і розумів важливість спрямованої підготовки у цій сфері.

Ще одна вагома умова – це володіння міждисциплінарним підходом. Оскільки соціальна робота охоплює знання з різних галузей – психології, педагогіки, права, медицини, управління – викладачеві необхідно постійно оновлювати свої компетентності. Участь у тренінгах, методичних семінарах, майстер-класах сприяє формуванню єдиного розуміння ключових питань, узгодженості в термінології та адаптації до змін у нормативному середовищі.

Також важливо, щоб викладачі вміли створювати розвивальне освітнє середовище, у якому студенти не просто засвоюють знання, а вчаться брати на себе відповідальність, формують власну суб'єктну позицію й навички критичного мислення. Таке середовище мотивує до активної участі в освітньому процесі та сприяє формуванню усвідомленого ставлення до майбутньої професії.

Ще однією ключовою вимогою є креативність у педагогічній діяльності. Соціальна робота часто вимагає нестандартного мислення, здатності адаптуватися до змін і швидко приймати рішення. Викладач має володіти інноваційними підходами, розуміти сучасні виклики професії й передавати

студентам не лише знання, а й стратегії ефективної поведінки в реальних умовах соціальної практики.

У сучасних умовах розвитку вищої освіти, коли реформи охоплюють не лише зміст навчання, а й саму роль викладача, виникає потреба в новому баченні професійного портрета фахівця. На основі аналізу актуальних тенденцій у світовій та вітчизняній освітній політиці, ми виділили групу інноваційних вимог до викладача, які значно розширюють його традиційні функції [28].

Сьогодні викладач – це не просто людина, яка добре знає свій предмет. Він має бути експертом у своїй галузі, здатним не лише передати знання, а й розуміти глибокі зв'язки між теорією та практикою. У нашому випадку – це фахівець у сфері соціальної, соціально-педагогічної та психологічної роботи з вразливими групами. Його роль вже не обмежується організацією навчального процесу. Викладач має бути дослідником і наставником, активно залученим до розробки нових навчальних курсів і компонентів, які орієнтовані на потреби студентів та ринок праці.

Крім того, сучасний викладач – це не просто транслятор знань, а фасилітатор, який допомагає студентам розвивати критичне мислення, дослідницькі навички, ініціативність. Його завдання – створити умови для активної участі студентів у власному навчанні.

Окремо варто зазначити, що викладач все частіше виконує адміністративні й управлінські функції: він координує навчальні проекти, виконує роль менеджера освітніх програм, а в деяких випадках навіть працює як фінансовий організатор проектної діяльності. Інакше кажучи, сучасний викладач – це фахівець, готовий до постійних змін, який вміє працювати в умовах невизначеності, впроваджує нові технології в освітній процес, постійно розвивається і надихає на розвиток інших. Такий підхід дозволяє підготувати студентів не лише до виконання професійних функцій, а й до активної участі в розв'язанні складних соціальних проблем, зокрема у роботі з вразливими категоріями населення.

Викладачі, які залучені до підготовки майбутніх соціальних педагогів і

соціальних працівників, відіграють не одну, а кілька ролей упродовж усього навчального процесу. Вони можуть бути кураторами (едвайзерами), тьюторами, фасилітаторами, коучами, тобто не лише передавати знання, а й супроводжувати студентів у розвитку, підтримці, наставництві.

Окрім викладачів, у системі підготовки важливу роль відіграють стейкхолдери – це фізичні або юридичні особи, які прямо чи опосередковано впливають на якість освіти або залежать від її результатів. Згідно з міжнародними підходами [63], їх поділяють на чотири основні групи:

- 1) постачальники (держава, громади, фінансові органи),
- 2) користувачі продуктів (студенти),
- 3) користувачі результатів (роботодавці),
- 4) учасники освітнього процесу (викладачі, адміністрація).

В українському контексті, як зазначають В. Саввіна та В. Стрекаловський, до зовнішніх стейкхолдерів належать: держава, органи влади, місцеве самоврядування, роботодавці, абітурієнти, громадські організації.

Внутрішніми стейкхолдерами є самі студенти та їхні батьки, викладачі, управлінський персонал закладів освіти.

Функції внутрішніх стейкхолдерів пов'язані з формуванням доброчесного академічного середовища, покращенням умов навчання, участю в розробці й удосконаленні навчальних програм, а також із забезпеченням якості викладання та наукової діяльності.

Зовнішні стейкхолдери, своєю чергою, впливають на оновлення змісту освіти, пропонують напрями розвитку практичної підготовки, сприяють проходженню практик та працевлаштуванню випускників [33].

Таким чином, викладачі як основні суб'єкти системи повинні відповідати трим рівням професійних вимог:

1. Загальнопрофесійні – фахова компетентність, педагогічна підготовка, індивідуально-психологічні якості (цілеспрямованість, комунікабельність, авторитетність, самостійність, мотивація до викладання).

2. Спеціалізовані – усвідомлення важливості підготовки до роботи з вразливими групами, знання міждисциплінарного підходу, вміння створювати освітнє середовище, що розвиває, здатність мислити креативно та гнучко.

3. Інноваційні – відкритість до змін, саморозвиток, володіння сучасними освітніми технологіями, готовність діяти як експерт, науковий консультант, фасилітатор, розробник навчальних програм, адміністратор і менеджер проєктів.

Інакше кажучи, сучасний викладач має бути мультифункціональним фахівцем, здатним не тільки дати студентам знання, але й створити умови для їхнього саморозвитку, критичного мислення та професійної зрілості.

Отже, суб'єктно-об'єктний компонент системи професійної підготовки включає: суб'єкти – науково-педагогічних працівників, викладачів, стейкхолдерів; об'єкти – студентів, майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників.

2.2. Динаміка професійного становлення соціального педагога в умовах трансформації сучасного суспільства

Сьогоднішні події в Україні створюють надзвичайно складний контекст для розвитку суспільства. Повномасштабна війна, розв'язана росією, принесла в наше життя небезпеку, тривогу, втрати та невизначеність. Українці опинилися перед спільною загрозою, яка торкнулася кожної родини. Але саме через це зростає єдність нації, посилюється прагнення до свободи та готовність протистояти викликам. Це згуртування людей, їхнє бажання допомагати одне одному та боротися за майбутнє стало основою нової хвилі соціального й духовного відродження.

У таких умовах особливо помітним стає зростання соціальних проблем. Люди потребують не просто допомоги, а фахової підтримки – швидкої, компетентної, людяної. Найвразливішими залишаються діти та сім'ї з дітьми, адже саме на них найбільше впливають стресові обставини війни: втрата

домівки, відсутність стабільності, психологічне напруження. Через це виникає гостра потреба в професіоналах, здатних допомагати не лише матеріально, а й емоційно, педагогічно, адаптаційно. І саме тут надзвичайно важливою є роль соціального педагога.

Фахівці цього профілю працюють на перетині освіти, психології та соціального захисту. Вони мають підтримувати родини у кризових ситуаціях, допомагати дітям подолати наслідки травматичних подій, забезпечувати соціально-педагогічний супровід у складних умовах. З огляду на сьогоденну ситуацію, значення цієї професії суттєво зростає, адже саме соціальні педагоги можуть ефективно реагувати на нові суспільні запити.

Важливо відзначити, що студенти, майбутні соціальні педагоги, вже зараз активно долучаються до волонтерської, просвітницької та соціальної діяльності. Вони надають допомогу вимушеним переселенцям, дітям, родинам у складних життєвих обставинах. Таке залучення не лише підсилює значущість професії, а й впливає на формування власного професійного «Я», допомагає краще усвідомити реальність своєї майбутньої роботи.

Саме тому в умовах воєнного стану постає необхідність осмислення впливу сучасних подій на професійне становлення студентів, а також актуалізується потреба в оновленні змісту фахової підготовки. Освітній процес має реагувати на виклики часу: бути гнучким, практикоорієнтованим, інноваційним, готовим до роботи в нестабільному, кризовому середовищі.

Підготовка майбутніх фахівців соціально-педагогічної галузі не може відриватися від реалій життя. Вона має бути тісно пов'язана з реальними проблемами суспільства, особливо тих, хто опинився в уразливому становищі. Якісна освіта в цій сфері – це не тільки знання, а й досвід, чутливість до соціальних змін, здатність діяти ефективно в найскладніших умовах.

Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів – це складний, багаторівневий процес, який охоплює не лише засвоєння фахових знань, а й формування особистості фахівця, здатного працювати в динамічному, постійно змінному соціальному середовищі. Як зазначає М. Ярошко, цей процес

передбачає розвиток світогляду, загальної культури, педагогічних здібностей, а також психологічну й професійну готовність до взаємодії з дітьми та іншими учасниками освітнього й соціального простору [60].

У сучасному науковому дискурсі ця тема отримує значну увагу. Підготовка соціального педагога розглядається не лише як освітній процес, а як формування фахівця нового типу, здатного швидко адаптуватися до змін у суспільстві. Згідно з підходом З. Фалинської, сучасний соціальний педагог має не просто орієнтуватися у професійних завданнях, а вміти оперативно реагувати на соціальні виклики, приймати виважені рішення в умовах невизначеності та працювати на різних рівнях управління від установ освіти до центрів соціальної допомоги [53].

Р. Вайнола, у свою чергу, акцентує увагу на тому, що підготовка соціального педагога відбувається у сприятливому освітньому середовищі, де поєднуються соціальний, професійний та моральний розвиток особистості з технологічним та методичним забезпеченням навчального процесу. Це, за її словами, створює умови для гармонійного становлення майбутнього фахівця [5].

Більш системний підхід демонструє Р. Чубук, яка наголошує на інтегративній природі підготовки, вона поєднує педагогічні умови, професійний досвід, особистісні якості та практичні навички. На її думку, лише комбінація знань, умінь і сформованої відповідальності за результати діяльності дає змогу студенту стати компетентним фахівцем у сфері соціальної педагогіки [57].

Цінним є й визначення В. Поліщук, яка трактує професійну підготовку як процес і результат засвоєння не лише теоретичних знань і практичних умінь, а й цінностей соціально-педагогічної діяльності. Вона підкреслює, що саме поєднання професійної мотивації, базових навичок і особистісних рис формує готовність до ефективної роботи з людьми, особливо з дітьми та молоддю, які перебувають у складних життєвих ситуаціях [35].

Отже, більшість сучасних дослідників сходяться на думці, що професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів – це не лише набір академічних знань, а цілісна система формування особистості фахівця, що поєднує

когнітивний, емоційно-мотиваційний, ціннісний і практичний компоненти. Такий підхід дозволяє випускнику бути не просто виконавцем завдань, а активним учасником змін у соціальному середовищі.

Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів має враховувати не лише знання з фахових дисциплін, а й розуміння актуальних соціальних викликів, зокрема проблем дитячого середовища та шляхів їх розв'язання. Вона повинна бути комплексною за змістом і структурою, орієнтованою на особистість студента, будуватись на принципах демократичності, толерантності, розвитку інноваційної культури та здатності до самостійного прийняття рішень і неперервної самоосвіти [6].

Разом із цим професійна підготовка тісно пов'язана з професійним становленням особистості студента, адже саме під час навчання та перших кроків у практичній діяльності відбувається формування ключових якостей майбутнього фахівця. Б. Барчі розглядає цей процес як поетапне зростання особистості, що охоплює здобуття фахових умінь і реалізацію себе в професії через поступову самоактуалізацію [1].

В. Ягупов підкреслює, що становлення відбувається як у навчальному середовищі, так і безпосередньо в ході виконання професійних завдань. Вирішальну роль у цьому процесі відіграє сама професійна діяльність, яка формує готовність до складних реальних ситуацій [59].

М. Козирев доповнює, що професійне становлення – це динамічний індивідуальний процес, де особистісні якості студента розвиваються через поєднання освіти, самоосвіти та досвіду. Він акцентує увагу на ключових етапах від самовизначення до професійної ідентифікації та зрілості, що веде до готовності до самостійної трудової діяльності [20].

Інші дослідники також розширюють це розуміння. І. Хоржевська трактує становлення як глибоко індивідуальний процес, у центрі якого – особистий вибір, що впливає на зміну мотивацій, інтересів і ставлення до професії [54]. А Р. Чубук пов'язує його з розвитком духовно-моральних якостей, формуванням професійного покликання та майстерності через саморегуляцію і

самовдосконалення [57]. О. Пожидаєва звертає увагу на значення професійного світогляду, який формується через засвоєння знань, практичних умінь і нових соціальних ролей, а також розвиток внутрішньої мотивації до творчої діяльності у сфері соціальної педагогіки [34].

Таким чином, професійне становлення майбутнього соціального педагога – це не просто частина навчального процесу, а складна й багатовимірна траєкторія особистісного й фахового зростання, що базується на поєднанні освіти, практики, самопізнання й професійної активності.

Професійне становлення майбутніх соціальних педагогів сьогодні відбувається в умовах надзвичайної суспільної напруги, спричиненої війною та воєнним станом в Україні. Повномасштабне вторгнення росії вплинуло на всі сфери життя, і особливо – на освітню систему: зруйнована інфраструктура, вимушена міграція студентів і викладачів, переривання навчального процесу, втрата контингенту та посилення проблем з доступом до якісної освіти стали буденністю. Навчання часто відбувається в змішаному чи дистанційному форматі, адаптованому до умов небезпеки, а психоемоційний стан багатьох учасників освітнього процесу суттєво погіршився через пережиті травматичні події. У таких обставинах студенти вимушені не лише зберігати академічну активність, а й мобілізувати власні сили задля участі у волонтерстві, допомозі громаді та боротьбі за незалежність, що, у свою чергу, значною мірою впливає на формування їхньої професійної ідентичності та соціальної відповідальності.

У сучасних умовах війни, коли значна частина закладів вищої освіти працює дистанційно, процес професійного становлення майбутніх соціальних педагогів набуває особливої специфіки. Ці фахівці готуються до роботи у сфері, що покликана не лише підтримати дітей і родини, які опинилися в складних життєвих обставинах через бойові дії, а й сприяти їхній соціалізації, адаптації та реабілітації. Із перших днів повномасштабного вторгнення студенти активно залучені до волонтерських ініціатив, діяльності гуманітарних штабів, соціально-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених осіб, організації заходів для дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій. Така активність формує нові

підходи до розуміння професійного становлення: студенти на практиці розвивають соціальну активність, відповідальність, волонтерське мислення, вчаться поєднувати навчання з реальними фаховими обов'язками. Вони мають змогу здобувати професійний досвід уже під час навчання, працюючи з різними цільовими групами: з дітьми ВПО, з учнями з особливими освітніми потребами, багатодітними родинами, молоддю тощо. Це сприяє формуванню індивідуального професійного стилю, глибшому розумінню власних інтересів у межах спеціальності, усвідомленню майбутньої спеціалізації. Одночасно з цим, студенти стикаються і з новими викликами: психологічне навантаження, втома, труднощі з організацією самостійного навчання, відчуття ізоляції через змішані й дистанційні формати освіти. Проте попри всі складнощі, сучасні реалії відкривають можливості для розвитку професійної гнучкості, soft skills, креативного мислення, а також для формування готовності до роботи в умовах невизначеності й постійних змін, що є надзвичайно цінним у соціальній сфері.

Слід зазначити, що вплив описаних вище чинників на професійне становлення майбутніх соціальних педагогів значною мірою залежить від їхньої особистої мотивації, ціннісних орієнтирів, а також від соціального контексту, у якому формується їхня академічна, громадянська та професійна активність. З огляду на те, що сьогодні професійне зростання фахівців соціально-педагогічної галузі відбувається в умовах війни, гуманітарної нестабільності та нових форматів здобуття освіти (змішане, дистанційне навчання), сам процес набуває складної структури й охоплює низку взаємопов'язаних змін як у професійній, так і в особистісній сферах. У таких умовах майбутні соціальні педагоги поступово проходять через низку трансформацій, які можна розглядати як ключові маркери їхнього професійного становлення. Серед них:

- розвиток базових людських якостей, що є основою для якісного виконання професійних обов'язків – це доброзичливість, чуйність, відповідальність, відкритість, вміння співпереживати, бути ввічливим, ініціативним, готовим допомагати;

- зміцнення особистої та професійної системи цінностей, що стає

фундаментом для прийняття етично виважених рішень у професійній діяльності;

– розвиток фахових здібностей і набуття компетентностей, що відбуваються не лише в навчальному середовищі, а й під час реальної взаємодії з дітьми та родинами, які опинилися в кризових ситуаціях;

– формування стійкої орієнтації на самовдосконалення, готовності до постійного професійного розвитку, що є важливим для ефективного виконання соціально-педагогічних функцій;

– усвідомлення високої соціальної місії професії, особливо в умовах війни та під час майбутнього відновлення країни.

Усе це формує не просто технічну готовність до професії, а справжню внутрішню професійну ідентичність, яка дозволяє діяти впевнено, відповідально й гуманно в найскладніших умовах.

Сьогодні студенти соціально-педагогічних спеціальностей чітко усвідомлюють важливість своєї майбутньої професії, розуміють її актуальність і значення в умовах сучасних викликів. Вони не лише бачать результати власної діяльності, а й аналізують її ефективність, що мотивує до подальшого професійного зростання. Хоча шлях становлення кожного фахівця індивідуальний, важливо, щоб на кожному етапі освітнього процесу студент відчував підтримку з боку університету – через демократичну організацію навчання, персоналізований підхід і сучасні форми викладання. Щоб підготовка була справді ефективною, її зміст має відображати реалії сьогодення й включати практичні формати роботи. Одним із таких інструментів є кейс-метод, який дозволяє студентам зануритись у реальні ситуації, що виникають у професійній діяльності соціального педагога. Наприклад, соціально-захисні кейси можуть містити завдання щодо захисту прав дітей під час війни, підтримки родин ВПО, оформлення соціальної допомоги, доступу до освіти чи пошуку тимчасового житла. Робота з такими ситуаціями формує в майбутніх фахівців не лише правову обізнаність, а й уміння приймати рішення, застосовувати нормативну базу та координувати допомогу різним категоріям населення в умовах кризи.

У процесі професійної підготовки соціальних педагогів важливим

інструментом стають кейси, що моделюють реальні ситуації з практики. Так, соціально-терапевтичний кейс має фокусуватись на викликах, пов'язаних із адаптацією дітей у нових умовах після зміни місця проживання, подоланням стресових станів, підтримкою сімей з дітьми та створенням сприятливого середовища для саморозвитку. Завдяки таким завданням майбутні фахівці вчаться надавати консультації, розробляти індивідуальні плани підтримки, працювати з тривожністю та невпевненістю у дітей і молоді.

У свою чергу, соціально-реабілітаційний кейс спрямований на формування в студентів навичок ресоціалізації дітей із досвідом вимушеного переселення або тих, хто має особливі освітні потреби. Йдеться про відновлення емоційного стану, налагодження взаємодії з однолітками, адаптацію до нових умов навчання, а також профілактику дезадаптації. Завдяки таким кейсам студенти опановують методи супроводу, вчаться створювати доброзичливу атмосферу в навчальних закладах і формують професійну готовність до роботи з різними категоріями дітей.

Окрім змістового наповнення фахової підготовки, сьогодні потребують оновлення й самі форми організації навчального процесу майбутніх соціальних педагогів. Це важливо не лише через специфіку сучасної соціальної педагогіки, а й через нові умови навчання – зокрема змішаний та дистанційний формати. Від форм навчальної роботи залежить не лише якість засвоєння знань, а й формування професійної мотивації, розвиток необхідних компетентностей і активної соціальної позиції студентів.

Сучасні ефективні форми можуть включати (рис. 2.2):

1. Інтерактивні групові заняття (онлайн чи офлайн), що містять інтерактивні ігри, вправи, перегляди відео чи фільмів на соціальну тематику з обговоренням, рольові ігри та обмін ідеями щодо вирішення типових професійних ситуацій.

2. Онлайн-коворкінги, що моделюють професійну діяльність у різних установах із залученням фахівців суміжних сфер – психологів, медиків, реабілітологів тощо.

3. Консультації (індивідуальні й групові), які проводяться регулярно або за запитом студентів, з фокусом на актуальні професійні теми.

4. Освітні онлайн-ресурси: вебсайти, сторінки у соцмережах або чат-боти, де майбутні соціальні педагоги можуть отримати корисні матеріали, вправи, поради, щоденні завдання та інші ресурси для професійного розвитку.

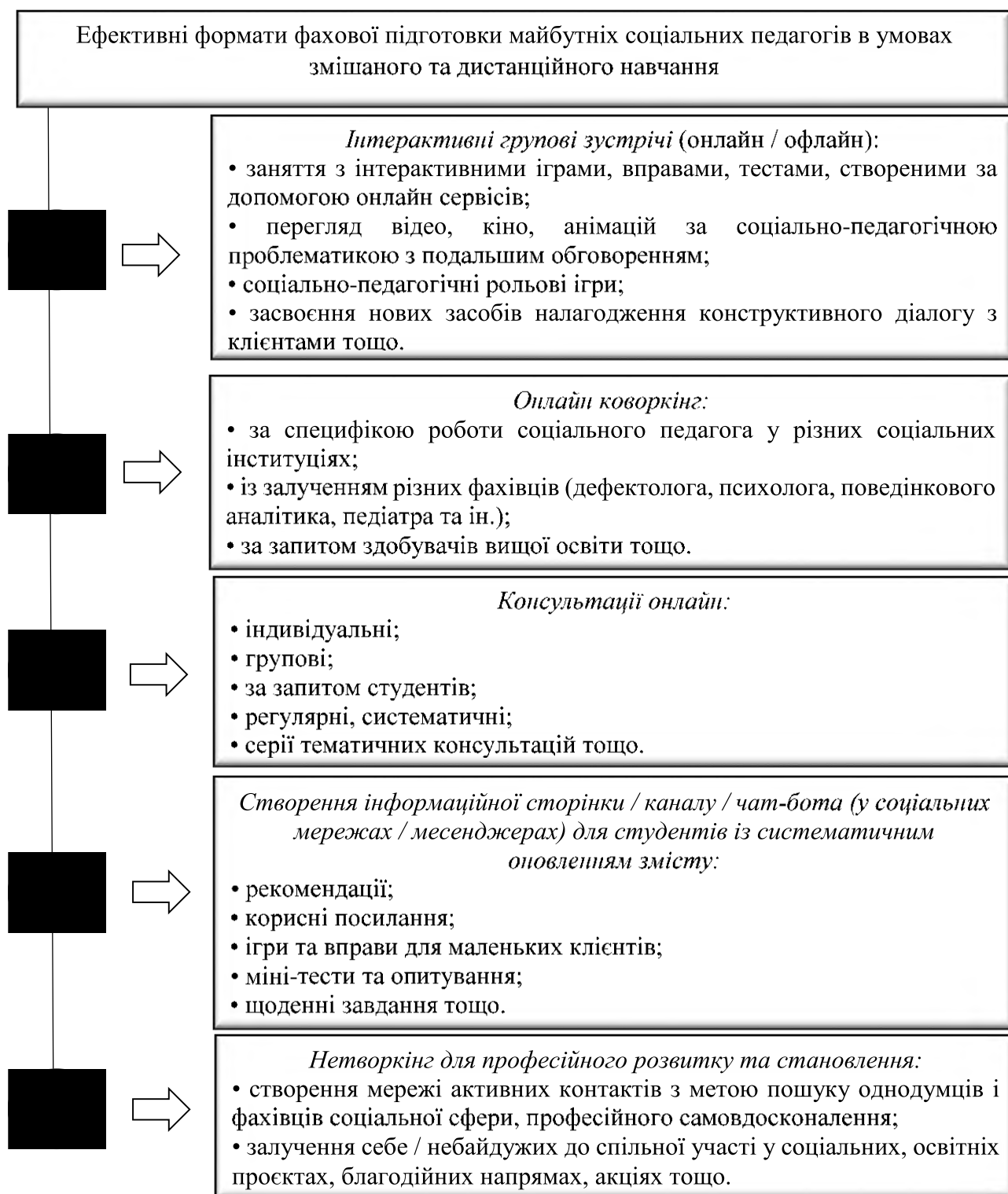

Рис. 2.3. Формати фахової підготовки майбутніх соціальних

Отже, професійне становлення майбутнього соціального педагога в сучасних умовах складний, багатогранний процес, який поєднує навчання, практичний досвід, особистісне зростання та громадянську активність. Воєнна реальність і соціальні трансформації в Україні зумовлюють появу нових викликів, на які система підготовки фахівців має оперативно реагувати. Зміст і форми освітнього процесу дедалі більше орієнтуються на практикоорієнтованість, інноваційність і гнучкість, що дозволяє студентам здобувати не лише професійні знання, а й реальний досвід допомоги людям у кризових ситуаціях. Використання кейс-методів, онлайн-коворкінгів, інтерактивних занять і сучасних цифрових платформ сприяє розвитку ключових компетентностей, критичного мислення, емпатії та готовності діяти в умовах невизначеності. Таким чином, динаміка професійного становлення соціального педагога сьогодні визначається не лише академічними досягненнями, а насамперед його здатністю поєднувати гуманістичні цінності, практичні навички та активну громадянську позицію, що формує нового фахівця – гнучкого, відповідального й соціально свідомого діяча українського суспільства.

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Сьогодні навчання на соціального педагога стало серйозним викликом від нас вимагають не просто знати теорію, а й уміти діяти в складних ситуаціях. Через нестабільну ситуацію в країні, особливо під час війни, дуже важливо, щоб майбутні фахівці були стійкими, гнучкими та вміли швидко адаптуватися. Тому навчальні програми все частіше включають різні сучасні методи, які допомагають нам розвивати ці навички.

Великий акцент робиться на активні методи навчання: тренінги зі зниження стресу, рольові ігри, робота з кейсами, групові обговорення і проєкти. Це не просто суха теорія, ми реально моделюємо ситуації з життя, вчимося думати критично, працювати в команді та розуміти емоції інших. Це все дуже корисно, бо готує нас до реальної роботи з людьми.

Окрема увага приділяється тому, як діяти в умовах війни чи соціальних криз. Тут уже важливі не лише педагогічні навички, а й кризовий менеджмент: як допомогти людям під час евакуації, як підтримати тих, хто постраждав, як організувати тимчасове житло чи надати психологічну допомогу. Тому в навчальній програмі з'явилися нові предмети: основи гуманітарного права, співпраця з волонтерами, МНС, НУО, а також тренінги з роботи з людьми, які пережили сильний стрес або травму.

Дуже корисним є досвід інших країн, які вже мають багаторічну практику підготовки таких спеціалістів. Наприклад, за кордоном є модульні програми, де окремо вивчають психосоціальну підтримку, культурну адаптацію, вирішення конфліктів і медіацію. Студенти там тісно співпрацюють із соцслужбами, що дає їм крутий практичний досвід ще під час навчання.

У підсумку, підготовка соціальних педагогів зараз – це не тільки про теорію, а про вміння діяти в реальних умовах. Важливо поєднувати знання і практику, щоб бути готовим до будь-яких викликів. І врахування міжнародного

досвіду реально підвищує якість навчання й нашу готовність допомагати людям у складних ситуаціях.

Сутність інноваційного підходу в цьому дослідженні полягає у створенні та апробації нових моделей впровадження елементів соціальної стійкості в навчальні курси, спрямовані на формування професійної готовності соціальних педагогів. В умовах зростання соціальних викликів, нестабільності та кризових ситуацій, зокрема пов'язаних із воєнними конфліктами, формування соціальної стійкості стає необхідною складовою професійної підготовки майбутніх фахівців. Цей компонент компетентності вимагає цілісного та продуманого підходу, що охоплює як зміст освітніх програм, так і використання відповідних педагогічних стратегій.

Одним із важливих нововведень є впровадження цілісної системи підготовки, яка поєднує фундаментальні теоретичні знання з активними практико-орієнтованими методами. Така система дозволяє ефективно формувати в студентів навички адаптації до змін, стресостійкість та здатність до прийняття рішень у нестандартних умовах. У межах цієї моделі пропонується розробка спеціалізованих освітніх модулів, орієнтованих на вивчення технік роботи з людьми, які постраждали внаслідок конфліктів, методів управління стресовими станами, а також засобів комунікації з вразливими соціальними групами в період кризи.

Комплексне включення теми соціальної стійкості в усі етапи освітнього процесу дозволяє майбутнім соціальним педагогам не лише набувати важливих професійних умінь, але й розвивати внутрішню готовність до роботи у складних умовах, які часто супроводжують соціальні виклики. У цьому контексті особливе значення мають інноваційні методи, серед яких – застосування цифрових технологій, віртуального моделювання кризових ситуацій, а також інтерактивних форматів навчання, таких як кейс-аналіз та рольові тренінги.

Застосування віртуальних симуляцій надає студентам можливість у безпечному середовищі відпрацьовувати алгоритми дій у стресогенних обставинах, що формує практичні навички та психологічну стійкість. Рольові

сценарії та аналіз кейсів, побудованих на реальних подіях, створюють умови для занурення у складні ситуації соціального характеру, вчать бачити різні сторони проблеми та приймати обґрунтовані рішення. Такий освітній підхід дозволяє значно підвищити якість підготовки спеціалістів, здатних ефективно функціонувати у кризових умовах.

Ще одним аспектом інноваційності дослідження є інтеграція в освітній процес технологій, що забезпечують ефективний механізм зворотного зв'язку. Ці технології ґрунтуються на аналізі як практичних результатів студентської діяльності, так і їхніх особистих рефлексій стосовно набутих знань та досвіду. Такий підхід дає змогу не тільки оцінювати рівень сформованості професійних компетенцій, але й оперативно вдосконалювати навчальні стратегії, адаптуючи освітній процес до динамічних змін у соціальному середовищі та запитів сучасності.

У фокусі підготовки соціального педагога особливу роль відіграє поняття соціальної стійкості, яке має комплексний, міждисциплінарний характер і розглядається в контексті психології, соціології, педагогіки та соціальної роботи. У професійному розрізі це поняття відображає здатність спеціаліста діяти ефективно в умовах нестабільності, швидкоплинних трансформацій, соціальних потрясінь та інших викликів, з якими стикається сучасне суспільство. Соціальна стійкість проявляється через низку когнітивних, емоційних та поведінкових якостей, що дозволяють фахівцю зберігати психоемоційну рівновагу, протистояти стресовим факторам і швидко адаптуватися до нових обставин, навіть якщо вони є несприятливими.

У міжнародному дискурсі, зокрема згідно з положеннями, викладеними в довіднику Організації Об'єднаних Націй, під стійкістю мається на увазі здатність системи, громади або суспільства, що перебуває під впливом ризиків, вчасно реагувати на виклики, ефективно їм протистояти, поглинати наслідки, адаптуватися до нових умов і відновлювати свої ключові функції. Особливо підкреслюється важливість здатності не лише пережити кризу, але й повернутися до стабільного функціонування після її завершення. У цьому контексті рівень

стійкості громади безпосередньо залежить від наявності достатнього обсягу ресурсів і рівня самоорганізації як у докризовий період, так і під час безпосереднього подолання наслідків надзвичайної ситуації [39].

У межах психологічної науки поняття соціальної стійкості трактується як складне, багатовимірне явище, яке поєднує кілька тісно пов'язаних між собою складових. Однією з провідних є емоційна врівноваженість, що визначає здатність особистості контролювати свої емоційні стани, залишатися зібраною у ситуаціях підвищеного напруження та ефективно взаємодіяти із зовнішнім середовищем, не втрачаючи психологічної рівноваги. Для соціального педагога така якість є надзвичайно важливою, адже його діяльність часто передбачає роботу в емоційно складних обставинах, де необхідно підтримувати осіб, які перебувають у кризі чи психоемоційній напрузі.

Ще один ключовий елемент – стійкість до стресу, яка відображає спроможність спеціаліста залишатися функціональним навіть за умов дії тривалих чи раптових стресових чинників. У професійній практиці соціального педагога це означає здатність зберігати працездатність і не втрачати професіоналізм навіть під тиском складних соціальних обставин, що нерідко супроводжуються високим ризиком емоційного вигорання. Розвинена стресостійкість забезпечує не лише стабільність професійного функціонування, а й формує основу для збереження психічного здоров'я фахівця.

Адаптивність, як третя визначальна складова соціальної стійкості, характеризує гнучкість особистості, її готовність до змін, здатність швидко орієнтуватися в нових умовах та шукати ефективні способи реагування на зовнішні виклики. У контексті професійної діяльності соціального педагога адаптивність дозволяє оперативно підлаштовуватися під динамічні соціальні процеси, зокрема в умовах кризових ситуацій або надзвичайних подій. Крім того, вона сприяє впровадженню інноваційних підходів у роботі з клієнтами та ефективній реалізації підтримки у складних і нестабільних соціальних середовищах.

Узгоджене функціонування зазначених компонентів емоційної

врівноваженості, стресостійкості та адаптивності формує цілісну основу професійної соціальної стійкості як інтегративної характеристики особистості соціального педагога. Взаємодія цих елементів посилює здатність фахівця ефективно виконувати свої завдання незалежно від рівня складності зовнішніх обставин. Враховуючи специфіку професійної сфери, де соціальний педагог нерідко є посередником між системою соціального захисту й особами у кризовому стані, соціальна стійкість виступає визначальним фактором його професійної результативності та здатності до самовідновлення.

Таким чином, соціальна стійкість може розглядатися як комплекс особистісних і професійних якостей, які забезпечують здатність соціального педагога ефективно функціонувати у середовищі постійних змін, підвищеного ризику та нестабільності. Розвиток цієї характеристики в процесі професійної підготовки є одним із пріоритетів освітнього процесу. Він передбачає системну роботу над формуванням емоційної стабільності, витривалості до стресу та адаптивної гнучкості. Такий підхід сприятиме підготовці фахівців, спроможних забезпечувати підтримку вразливим верствам населення навіть у найскладніших соціальних умовах, включно з воєнними конфліктами та надзвичайними ситуаціями.

Процес становлення соціальної стійкості у майбутніх соціальних педагогів залежить від комплексу чинників, які умовно можна класифікувати як внутрішні та зовнішні. До зовнішніх належать соціально-економічні умови, загальна політична ситуація та рівень стабільності у суспільстві, в якому майбутній фахівець здійснює свою професійну підготовку або діяльність. Натомість внутрішні чинники включають індивідуально-психологічні характеристики особистості, її емоційний стан та рівень сформованості професійних компетентностей.

Вплив соціального оточення, зокрема економічної та політичної ситуації, є одним із визначальних факторів, що впливають на здатність соціального педагога адаптуватися до складних умов. Нестабільність в економіці, зростання безробіття, зниження якості життя та інші соціальні негаразди спричиняють

зростання навантаження на фахівців, які працюють із вразливими верствами населення. У таких умовах не лише збільшується кількість осіб, які потребують підтримки, а й посилюється психологічний тиск на самих педагогів, що вимагає від них підвищеного рівня професійної готовності та стресостійкості.

Особливий тиск на соціальну стійкість чинять екстремальні соціальні обставини, такі як військові конфлікти або масштабні кризи. У таких ситуаціях соціальний педагог зіштовхується з широким спектром складних завдань: надання допомоги жертвам насильства, підтримка тимчасово переміщених осіб, організація гуманітарної допомоги чи участь у реабілітаційних заходах. Ці виклики вимагають не лише наявності спеціалізованих знань, а й високої емоційної саморегуляції, здатності працювати в умовах невизначеності, оперативно приймати рішення і зберігати психологічну рівновагу.

Водночас внутрішні передумови соціальної стійкості мають не менше значення. До них відносяться риси особистості, такі як здатність до саморефлексії, емпатія, врівноваженість, емоційна гнучкість, уміння організувати власну діяльність. Ці якості сприяють ефективному виконанню професійних функцій навіть у ситуаціях підвищеного стресу та навантаження. Вони є основою для стійкого психоемоційного стану та здатності підтримувати клієнтів у кризових обставинах.

Важливим компонентом внутрішнього ресурсу є також якість фахової підготовки, яка має бути орієнтована не лише на передачу знань, а й на розвиток гнучкості мислення, навичок критичного аналізу, уміння діяти в непередбачуваних умовах. Сучасні навчальні програми повинні охоплювати елементи підготовки до кризових ситуацій, зокрема тренінги зі стресостійкості, навчання методам управління кризами та адаптації до змін. Не менш значущим є забезпечення умов для набуття практичного досвіду, максимально наближеного до реалій майбутньої професійної діяльності, що дозволяє студентам краще зрозуміти специфіку роботи в умовах соціального ризику.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що соціальна стійкість соціального педагога формується під взаємодією зовнішніх викликів і внутрішніх ресурсів.

Соціальна ситуація, економічні труднощі, політична нестабільність чи навіть військові дії потребують від фахівця здатності швидко пристосовуватися, управляти власним емоційним станом та ефективно допомагати іншим. У свою чергу, індивідуальні якості та належна професійна підготовка визначають, наскільки соціальний педагог зможе реалізувати ці функції в умовах кризи. Саме тому розвиток соціальної стійкості має стати одним із основних пріоритетів під час підготовки майбутніх фахівців, які працюють із соціально вразливими групами в умовах постійних змін.

Сучасна система професійної підготовки соціальних педагогів усе частіше акцентує увагу на необхідності цілеспрямованого розвитку соціальної стійкості як невід'ємної складової їхньої професійної компетентності. Уміння зберігати ефективність у ситуаціях високої напруги, невизначеності чи соціальних потрясінь визначає здатність фахівця діяти результативно в умовах реальних викликів. Це, у свою чергу, обумовлює потребу в упровадженні інтегрованих освітніх стратегій, які поєднують розвиток як аналітичних, так і емоційно-вольових компонентів підготовки.

Серед провідних підходів у цьому напрямі важливе місце посідає використання інтерактивних навчальних методик, що стимулюють розвиток гнучкості мислення, емоційного інтелекту й адаптаційних здібностей. Методика кейсів, імітаційні сценарії та рольові моделі взаємодії створюють умови для опрацювання складних соціальних ситуацій, що потребують оперативного аналізу та прийняття обґрунтованих рішень у межах обмеженого часу. Завдяки цим підходам студенти отримують можливість сформувати навички поведінки в умовах професійної невизначеності та напруження, що особливо актуально при роботі з уразливими соціальними категоріями.

Не менш важливою складовою професійної підготовки виступає включення тренінгових модулів, спрямованих на розвиток емоційної саморегуляції та управління стресом. Такі навчальні заходи покликані знизити вразливість майбутніх соціальних педагогів до професійного вигорання – явища, яке часто виникає внаслідок систематичної роботи зі складними життєвими

історіями клієнтів. Засвоєння технік релаксації, дихальних практик, елементів когнітивно-поведінкової стабілізації допомагає зберігати психологічний баланс у щоденній професійній діяльності.

Актуальним також є впровадження адаптаційно-орієнтованих програм, що готують студентів до функціонування в динамічному та нестабільному соціальному середовищі. Такі програми передбачають поєднання теоретичної складової з практичними симуляціями, які відтворюють умови кризового втручання зокрема, в умовах воєнного конфлікту, масових переміщень населення або надзвичайних подій. Додатково, значущим елементом навчання стає використання механізмів зворотного зв'язку, що сприяють розвитку вміння аналізувати власні дії, переосмислювати отриманий досвід і формувати стійку мотивацію до професійного самовдосконалення.

У процесі професійної підготовки соціальних педагогів дедалі частіше застосовуються методи групового навчання, які спрямовані на розвиток комунікативної компетентності та формування навичок ефективної взаємодії в команді. Такий підхід є надзвичайно актуальним у контексті майбутньої роботи фахівців, особливо у кризових ситуаціях, де результат залежить не лише від особистої компетентності, а й від здатності до колективної координації дій. Робота над спільними завданнями, участь у групових дискусіях та аналіз проблемних кейсів сприяють усвідомленню значення командної співпраці, формуванню відповідальності за спільний результат та вдосконаленню навичок взаємної підтримки.

Участь у колективних формах навчання дозволяє студентам не лише вдосконалити соціальні навички, а й розвивати критичне мислення, стратегічне планування та здатність до конструктивного діалогу в умовах високої психологічної напруги. Це, у свою чергу, створює передумови для ефективної професійної діяльності в умовах нестабільності, де кооперація між фахівцями є ключовою умовою досягнення позитивного результату.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що сучасні моделі підготовки соціальних педагогів базуються на комплексному підході, який включає активні

освітні технології, тренінги з розвитку адаптивності та емоційної саморегуляції, а також методи, спрямовані на формування навичок командної взаємодії. Таке поєднання дозволяє формувати фахівців, здатних ефективно функціонувати в умовах підвищеної соціальної турбулентності, надаючи кваліфіковану підтримку найбільш вразливим категоріям населення.

Наступним етапом дослідницької роботи стала розробка експериментально-навчальної програми, орієнтованої на формування соціальної стійкості в студентів майбутніх соціальних педагогів. Основна мета цієї програми впровадження в освітній процес інноваційних методологічних підходів, які б сприяли розвитку у здобувачів освіти ключових особистісно-професійних якостей, необхідних для результативної діяльності в умовах соціальної напруги, невизначеності та ризику. У рамках реалізації цієї концепції була розроблена авторська навчальна дисципліна під назвою «Сила в тобі: розвиток соціальної стійкості у студентів спеціальності «Соціальна педагогіка».

Цей курс має на меті поглиблене формування таких компонентів стійкості, як емоційна врівноваженість, вміння керувати стресовими станами, адаптивність до змін і здатність до саморефлексії у професійній діяльності. Освітній процес побудовано за принципом поєднання теоретичних засад і практико-орієнтованих завдань, що дозволяє студентам не лише опанувати відповідну інформацію, а й апробувати отримані знання у моделюванні реальних ситуацій.

Структурно курс поділявся на чотири логічно пов'язані між собою модулі, кожен з яких був присвячений окремому аспекту соціальної стійкості:

Модуль 1 – «Базові засади соціальної стійкості»: студенти знайомилися з поняттям соціальної стійкості, її психологічними та соціальними детермінантами, вивчали механізми впливу зовнішніх і внутрішніх чинників на здатність до стабільного функціонування в критичних умовах. До програми було включено теоретичні блоки з психології стресу, структури стресостійкості, а також аналіз моделей реакцій на кризи.

Модуль 2 – «Стрес-менеджмент і емоційна регуляція»: орієнтований на формування практичних навичок подолання стресу. Студенти проходили

навчання з технік релаксації, опанували дихальні вправи, методики емоційного самоконтролю та когнітивної перебудови. Значну увагу приділено також практикам майндфулнесу, які сприяють глибшому розумінню власних емоційних реакцій і розвитку здатності до усвідомленого реагування.

Модуль 3 – «Адаптація та дії в умовах соціальних криз»: передбачав опрацювання моделей поведінки в умовах надзвичайних обставин. У рамках цього блоку студенти брали участь у практичних вправах, пов'язаних із наданням допомоги постраждалим від насильства, взаємодією з внутрішньо переміщеними особами та організацією первинної гуманітарної підтримки. Цей модуль мав на меті розвиток адаптивного мислення й навичок кризового реагування.

Модуль 4 – «Соціальна взаємодія і командна співпраця»: зосереджувався на формуванні навичок міжособистісного спілкування, ефективної колективної взаємодії та вирішення конфліктних ситуацій. Студенти вивчали техніки активного слухання, основи фасилітації, елементи медіації. Практична частина курсу включала виконання групових завдань, проведення тематичних дискусій і спільний розбір кейсів, що сприяло формуванню відповідальності за колективні результати та підвищенню рівня соціальної компетентності.

Для перевірки ефективності навчального впливу та оцінки рівня сформованості соціальної стійкості у студентів, які брали участь в експериментальній програмі, було застосовано багаторівневу систему діагностики, що поєднувала як кількісні, так і якісні методи. Комплексна процедура включала психодіагностичне обстеження, аналіз рефлексивних записів, інтерактивне моделювання кризових ситуацій, процедури самооцінювання, зворотний зв'язок від викладачів, а також оцінювання рівня комунікативних і командних умінь.

Результати психологічного тестування виявили, що більшість студентів, які опанували запропонований курс, характеризуються високими показниками стресостійкості, здатністю підтримувати емоційну рівновагу та ефективно адаптуватися до змін у навколишньому середовищі. Їхні реакції на потенційно

стресогенні ситуації стали більш вираженими, контрольованими, що свідчить про зміцнення емоційної стабільності.

Аналіз особистих рефлексивних щоденників підтвердив зростання рівня усвідомленості, а також покращення навичок самоспостереження та емоційного аналізу. Студенти демонстрували здатність критично оцінювати власні реакції, виявляти типові моделі поведінки у складних обставинах і коригувати їх, що сприяло розвитку внутрішньої саморегуляції – одного з ключових компонентів соціальної стійкості.

Сценарії моделювання кризових ситуацій показали, що учасники навчального експерименту вміють приймати рішення в умовах стресу, демонструючи гнучкість мислення, оперативність та високий рівень адаптації до нових викликів. Їхня здатність ефективно реагувати на змінні умови засвідчує сформованість навичок кризового менеджменту та готовність до діяльності у сфері соціальної роботи в умовах невизначеності. Дані, отримані в результаті самооцінювання, вказують на зростання професійної впевненості серед студентів, а також на відчутне покращення таких характеристик, як емоційна стабільність, навички самоконтролю й адаптивність. Значна частина респондентів відзначила, що завдяки проходженню курсу вони почали краще управляти власним станом у стресових обставинах, знизили рівень тривожності та навчилися використовувати ефективні стратегії подолання складних ситуацій.

Зворотний зв'язок від викладачів, які супроводжували студентів у процесі навчання, підтвердив позитивну динаміку в оволодінні професійними компетенціями. Зокрема, було зафіксовано підвищення комунікативної активності, зростання ініціативності у групових обговореннях, уміння підтримувати колег та конструктивно вирішувати конфлікти.

Оцінювання соціальної взаємодії та роботи в команді продемонструвало суттєві зрушення у розвитку здатності до співпраці, прийняття колективних рішень, а також застосування ефективних методів комунікації, таких як активне слухання та емпатійне реагування. Ці результати свідчать про успішне формування командної згуртованості, відповідальності за спільну діяльність і

загальне зростання комунікативної компетентності.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна констатувати, що у студентів успішно сформовано основні складові соціальної стійкості, серед яких провідне місце займають здатність протистояти стресу, емоційна рівноваженість, гнучкість у змінному середовищі, а також розвинуті комунікативні вміння та професійно значущі навички. Отримані дані свідчать про високий рівень ефективності реалізованої експериментальної програми, що підтверджує її практичну цінність у контексті професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Розвиток соціальної стійкості як базової професійної компетентності забезпечує здобувачам освіти не лише здатність регулювати емоційний стан, але й готовність швидко адаптуватися до змін, діяти рішуче в умовах підвищеної соціальної напруги та приймати виважені рішення в кризових обставинах. Ці характеристики істотно підвищують ефективність надання соціальної підтримки, особливо в роботі з вразливими категоріями населення, що потребують чутливого й компетентного втручання.

ВИСНОВКИ

1. Соціальна робота існує стільки ж, скільки й саме людство – це природна частина нашого співжиття, яка завжди була пов'язана з бажанням допомогти тим, хто цього потребує. Ще з давніх часів ідеї підтримки базувалися на гуманістичних поглядах. Спочатку це був так званий «натуральний гуманізм», коли люди підтримували одне одного просто щоб вижити як рід. Згодом, з приходом християнства, допомога почала набувати глибшого духовного змісту. Люди почали замислюватися не лише про фізичну підтримку, а й про моральне вдосконалення людини, про співпереживання, любов до ближнього.

2. Сьогодні соціальна робота – це вже не просто добрий вчинок, а ціла система. Вона об'єднує різні організації, як державні, так і недержавні, і охоплює різноманітні напрямки діяльності. Важливе місце в цій системі займають професійні соціальні працівники, які не просто «допомагають», а виконують реальні завдання, працюючи між суспільством і конкретною людиною. Вони є тією ланкою, що з'єднує індивіда з ресурсами держави чи громади.

3. За останні роки соціальна робота стала більш гнучкою та багатофункціональною. Вона охоплює нові напрямки, нові проблеми та групи населення, які потребують підтримки. Паралельно вона почала частково перетинатися з іншими професіями психологією, педагогікою, медіацією тощо. Це нормально, адже сучасний світ складний і змішаний, і допомога часто потребує міждисциплінарного підходу. Ще одна важлива річ соціальна робота базується на цінностях, без яких вона втратила б сенс. Повага до гідності, рівність, справедливість це не просто красиві слова, а реальні принципи, якими керується кожен, хто працює з людьми.

4. Проте варто визнати, що подальший розвиток соціальної роботи має певні труднощі. Держава не завжди може забезпечити належний рівень підтримки ні фінансово, ні організаційно. Часто основне навантаження перекладається на плечі самого соціального працівника, якому доводиться компенсувати недоліки системи власною ініціативністю, мотивацією та

відповідальністю.

5. Підготовка студентів соціально-педагогічних спеціальностей сьогодні повинна враховувати нові реалії передусім умови війни. Майбутні фахівці мають вміти працювати в кризових ситуаціях, допомагати дітям адаптуватися, підтримувати родини, які опинилися в складних умовах. Тому дуже важливо не просто дати студенту знання, а сформувати в нього професійну стійкість, людяність, адаптивність і здатність не зупинятися у своєму розвитку, незважаючи на обставини.

6. Зрештою, вся соціальна робота як сфера діяльності напряду залежить від стану самого суспільства. Якщо в країні економічна, політична чи моральна криза – це відбивається і на сфері допомоги. Проблеми людей стають складнішими, і потреба в фаховій підтримці тільки зростає. Тому майбутнє цієї професії багато в чому визначає не лише політика держави, а й внутрішні орієнтири суспільства, які цінності воно сповідує, кого вважає героєм, чи цінує допомогу ближньому. І саме через це дуже важливо, щоб соціальні працівники були не просто «виконавцями», а людьми з чіткою позицією, з бажанням справді змінювати світ на краще.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барчі Б. В. Професійне становлення особистості. Міжнародний науковий журнал «Освіта і наука». / гол.ред. Т. Д. Щербан, заст. гол. ред. J. Piwowarski. Мукачево-Ченстохова : РВВ МДУ; Академія ім. Я. Длугоша. 2018. Вип. 24 (1). С. 75-78.
2. Бех В. П. Цілісність соціальної роботи: методологічні, теоретичні та праксеологічні аспекти //Соціальна робота в Україні на початку ХХІ століття: проблеми теорії і практики. ДЦССМ. 2002. С.29-47.
3. Білозерська С. І. Особистісно-професійні цінності у структурі професійного іміджу майбутнього педагога. Габітус. 2021. № 29. С. 42-47.
4. Богданець-Білокаленко Н. Педагогічні умови реалізації рецептивної технології у контексті багатомовного навчання. Acta Paedagogica Volyniensis. 2022. № 2. С. 37-46.
5. Вайнола Р. Х. Педагогічні засади особистісного розвитку майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2009. 46 с.
6. Великжаніна Д. В. Теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків в умовах компетентнісно спрямованої освіти. Педагогічні науки : Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Херсон, 2017. Вип. 77 (1). С. 133-137.
7. Венцева Н. О. Інноваційна компетентність як складова професійної діяльності сучасного педагога / Н. О. Венцева, О. В. Карапетрова // Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. 2022. № 1. С. 109-115.
8. Вступ до соціальної роботи : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. Т.В. Семигіної, І.І. Миговича. Київ : Академвидав, 2005. 304 с.
9. Городиська В. Web-quest у сучасному освітньому контенті закладу

вищої освіти. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2022. Т. 1, № 1. С. 38-43.

10. Замрозович-Шадріна С. Роль творчого педагога в розвитку освітніх інновацій. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2022. Т. 2, № 1. С. 68-72.

11. Зозуляк-Случик Р. В. Застосування інноваційних технологій як педагогічна умова професійної підготовки фахівців соціальної сфери. Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки. 2020. Вип. 92. С. 44-48.

12. Калініна Л. Інтерактивна методична майстерня як засіб формування Soft Skills у професійній підготовці майбутнього вчителя іноземної мови. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2022. Т. 2, № 1. С. 73-80.

13. Капська А.Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю. Київ: УДЦССМ. 2001. 400 с.

14. Карпенко О. Г. Об'єкт, предмет та методи соціальної роботи: системний підхід // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління. 2005. №3. С. 99-107. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/>

15. Карпенко О., Івженко І. Теоретичні аспекти зародження та розвитку професійної соціальної роботи // Збірник наукових праць Педагогічний альманах. 2022. №51. С.184-190. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/>

16. Карпенко О.Г. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2008. 546 с.

17. Карпенко О. Г. Вступ до спеціальності: навч. пос. Видавничий Дім «Слово», 2011. 253 с.

18. Карпенко О. Г. Об'єкт, предмет та методи соціальної роботи: системний підхід. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2010. Серія 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління. С. 99-107. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/>

19. Квітко Н. М. Детермінанти соціально-педагогічної роботи з вимушено переміщеними особами в закладах вищої освіти. *Education and*

pedagogical sciences. 2021. № 2. С. 47-55.

20. Козирев М. П. Професійне становлення студента в умовах вищого навчального закладу. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. 2015. Вип. 1. С. 78-89.

21. Краснова Н. П. Педагогічна етика як складова професійної етики фахівця з соціальної роботи. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2021. № 1(1). С. 177-190.

22. Курчатова А. Формування та розвиток педагогічної творчості вихователя засобами саморозвитку. Acta Paedagogica Volynienses. 2022. Т. 1, № 1. С. 85-91.

23. Левицький О. Патріотичне виховання студентів як частина освітнього процесу. Acta Paedagogica Volynienses. 2022. № 2. С. 79-84.

24. Маляр Л. Актуальність форм і методів соціального виховання м. Монтессорі в педагогічному процесі нової української школи. Acta Paedagogica Volynienses. 2022. Т. 2, № 1. С. 121-126.

25. Мигович І. І., Жмир В. Ф. Теоретичні засади соціальної роботи: навч. посіб. Ужгород: Говерла, 2007. 410 с.

26. Михнюк С. В. Зміст професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2022. Вип. 1. С. 191-194.

27. Михнюк С. В. Організація експериментальної роботи з діагностики рівня готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2021. Вип. 79(1). С. 217-221.

28. Освіта України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. / за загал. ред. С. М. Шкарлета. Київ : Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики», 2022. 358 с. URL: <https://iea.gov.ua/>

29. Панченко Т. Особливості впровадження окремих технологій

дистанційного навчання в освітній процес коледжу. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2022. Т. 2, № 1. С. 147-153.

30. Петько Л. В. Психолого-педагогічна сутність соціально-комунікативної активності особистості. Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць; гол. ред. В. К. Буряк. Кривий Ріг: КДПУ, 2006. Вип. 15. С. 315–328.

31. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи : підручник. 2-е вид. Київ : Каравела, 2008. 360 с.

32. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості»: Указ Президента України від 27.09.2021 р. № 479/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>

33. Положення про стейкхолдерів освітніх програм. Міністерство освіти і науки України, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2017. URL: http://tnpu.edu.ua/about/public_inform/upload/2017/Polozhennia_pro_steikkholderiv_osvitnikh_prohram.pdf.

34. Пожидаєва О. В. Професійна соціалізація майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. 2015. Вип. 24. С. 136-144.

35. Поліщук В. А. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: зарубіжний досвід : посібник. Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2003. 184 с.

36. ПРОФЕСОР АЛЛА ЙОСИПІВНА КАПСЬКА: біобібліографічний покажчик / упоряд. бібліогр. покажчика Н. І. Тарасова; ред. Л. В. Савенкова; Міністерство освіти і науки України, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 122 с. Серія «Вчені НПУ імені М. П. Драгоманова». URL: <http://biography.nbu.gov.ua/>

37. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості»: Указ Президента України від 27.09.2021 р. № 479/2021. URL:

<https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>

38. Пушкарьова Т. Інсайт-технологія: природа, структура, можливості. Український педагогічний журнал. 2022. № 3. С. 108-115.
39. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 456 с.
40. Рогульська О. Використання цифрових онлайн-інструментів для ефективної реалізації дистанційного навчання. Acta Paedagogica Volynienses. 2022. Т. 2, № 1. С. 161-169.
41. Росквас І. Кейс-технології як засіб організації самостійної роботи студента. Acta Paedagogica Volynienses. 2022. Т. 2, № 1. С. 170-175.
42. Русин Г. Використання інноваційних технологій на уроках у початковій школі в умовах «нової української школи». Acta Paedagogica Volynienses. 2022. № 2. С. 152-158.
43. Соціальна робота: реалії та виклики часу: навч.-метод. посіб. (2021) / [уклад. С. О. Омельченко та ін.]; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, НПУ ім. М.П.Драгоманова, ДВНЗ «Донбас. держ. пед. унт». 229 с.
44. Соціальна робота в Україні: Навч. посіб.(2004). / І. Д. Зверева, О. В., Безпалько та ін.; За заг. ред.: І. Д. Зверевої, Г. М., Лактіонової. Київ: Центр навчальної літератури. URL: https://bahmat.at.ua/zvereva_socialna_robota.pdf.
45. Соціальна педагогіка. 5-те вид. перероб. та доп. Підручник./ За ред. Капської А. Й. К.: Центр учбової літератури, 2011. 488 с. URL: <https://studfile.net/preview/5462857/pdf>
46. Стасюк Л. Інклюзивна компетентність вчителя як вимога сучасності. Acta Paedagogica Volynienses. 2022. № 3. С. 137-144.
47. Степаненко О. Розвиток критичного мислення учнів та студентів під час дистанційного навчання в умовах війни. Acta Paedagogica Volynienses. 2022. № 3. С. 89-94.
48. Степаненко В.І. Об'єкт-суб'єктний компонент системи профілактики поведінкових девіацій обдарованих учнів у закладах загальної середньої освіти. Науковий вісник Миколаївського національного університету

імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2019. № 4. С. 217-223.

49. Стрілець-Бабенко О. В. Вплив навчально-педагогічних ситуацій в період професійної адаптації майбутніх фахівців з соціальної роботи. Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Педагогічні науки. 2022. Вип. 203. С. 145-149.

50. Столярик, О., Семигіна, Т. Голоси стійкості: рефлексії українських соціальних працівників у час війни. *Social Work and Education*, 2024. Т. 11, N. 1. С. 7-22.

51. Таможська І. В. Зміст поняття "науково-педагогічна діяльність" в контексті сучасної парадигми освіти. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. 2021. № 2. С. 42-49.

52. Товкач І.Є. Психологічний портрет студента-першокурсника. Молодий вчений. 2018. № 8.1 (60.1), серпень. С. 94-98.

53. Фалинська З. З. Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах : автореф. дис. . канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2006. 23 с.

54. Хоржевська І. М. Характеристика професійного становлення особистості. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Психологічні науки. 2013. Вип. 10 (91). Т. 2. С. 304-307.

55. Цуранова О. Методичні рекомендації щодо впровадження технології коучингу в освіті. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2021. № 6. С. 108-114.

56. Чиханцова О. А. Розвиток резильєнтності особистості в ситуаціях невизначеності. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. № 1, 2023. С. 35-40.

57. Чубук Р. В. Соціально-педагогічна робота зі студентською молоддю : [монографія] / Р. В. Чубук. Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2013. 300 с.

58. Шендерук О. Інноваційні технології та інтерактивні навчальні засоби як джерело нових можливостей. Молодий вчений. 2022. № 1. Електронні

дані.

59. Ягупов В. В. Професійний розвиток особистості фахівця: поняття, зміст та особливості. Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. 2015. Т. 175. С. 22-28.

60. Ярошко М. М. Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками : автореф. дис. . канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2011. 20 с.

61. Яструб О. Зміст підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування громадянської компетентності учнів. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2022. № 3. С. 108-113.

62. Pet'ko L. V. The studying of the manipulation with the students and formation of professionally oriented foreign language teaching environment in conditions of university. *Economics, Management, Law: socio-economic aspects of development*. 2016. Volume 2. Pp. 250-254.

63. Srikanthan G., Dalrymple J. Developing alternative perspectives for quality in higher education. *International Journal of Educational Management*. 2003. № 17 (3). P. 126-136. DOI: <https://doi.org/10.1108/09513540310467804>